

Vrijwilligerswerk en professionalisering in het jeugdwerk met maatschappelijk kwetsbare jeugd

ONDERZOEKSVERSLAG

Januari 2012

Filip Coussée, Uit De Marge/UGent

Mieke Nolf, Uit De Marge

Inleiding

'De vrijwilliger in het jeugd- en jongerenwerk is vergelijkbaar met de hamer van de timmerman' (Tinnemans, 1982, p.4). De uitspraak werd dertig jaar geleden gedaan in een themanummer van Jeugdwerk Nu: "Een vrijwilliger wat is dat eigenlijk?". Ook toen al werd zwaar gediscussieerd over de verhouding vrijwilligers en beroepskrachten in het jeugdwerk. Beroepskrachten nemen die niet teveel initiatief en verantwoordelijkheid weg van de jongeren zelf? Zijn beroepskrachten niet vooral bezig met het technisch afbakenen van hun werk? Leidt dat niet tot een verarming van jeugdwerk? Ondertussen is er veel werk geleverd op het vlak van statuut en rechtspositie van de vrijwilliger. De essentie van de discussie is echter niet veranderd. Ook vandaag wordt bijvoorbeeld de vraag gesteld of jeugdwerk niet volledig door (jonge) vrijwilligers moet worden gedragen. Niet toevallig is dat vandaag, net als in 1982, in een context van financiële en economische crisis. Daarnaast is er ook de historische en maatschappelijke context die een jeugdwerkideologie heeft voortgebracht in Vlaanderen waarbij jeugdige vrijwilligers gezien worden als de kern van jeugdwerk. Jeugdwerkinitiatieven die gedragen worden door beroepskrachten worden daarom vaak gezien als 'tussenstation', ze moeten kinderen en jongeren zo snel mogelijk toeleiden naar het vrijwilligersjeugdwerk (in eerste instantie de jeugdbeweging). Zo eenvoudig ligt het niet. Een abstracte wenselijkheid kunnen we niet zomaar opleggen aan een complexe, concrete werkelijkheid (zie daarvoor o.a. Coussée en Mathijssen, 2011).

Bovendien heeft ook het (deels) geprofessionaliseerde jeugdwerk een uitgebreide pool aan vrijwilligers. Hoeveel? Dat weten we niet precies. We weten nauwelijks hoeveel beroepskrachten er in het jeugdwerk zijn. Daarom dit onderzoek.

Niet toevallig overigens dat we dit onderzoek voerden in 2011. Tien jaar na het Internationaal Jaar van de Vrijwilliger werd 2011 uitgeroepen tot het Europees Jaar van het Vrijwilligerswerk. Met dit initiatief wil de Europese Unie haar steentje bijdragen tot de maatschappelijke erkenning en waardering van vrijwilligerswerk. Ook Uit de Marge vzw (UDM), steunpunt voor jeugdwerk met Maatschappelijk Kwetsbare Jeugd, heeft aandacht voor de vrijwilligers die actief zijn in haar werkveld. Uit de Marge wil haar aanbod beter afstemmen op de vormingsnoden en behoeften van vrijwilligers in de werkingen met maatschappelijk kwetsbare kinderen en jongeren. Tegelijk moet dit onderzoek ons een kijk geven op het aantal

vrijwilligers actief in dit werkveld, de achtergrond van deze vrijwilligers, hun motieven en grieven, de taken die ze opnemen en hun verhouding (zowel kwantitatief als kwalitatief) ten opzichte van betaalde krachten.

Het onderzoeksverslag bestaat uit drie delen: de beschrijving van het onderzoeksopzet (probleemstelling, onderzoeksvragen en –doelstellingen, methodologie), de beschrijving van de onderzoeksresultaten en de besluiten en aanbevelingen.

Deel I Probleemstelling en onderzoeksopzet

Maatschappelijk kwetsbare jeugd

De criteria waarop bepaald wordt wie in een maatschappelijk kwetsbare situatie leeft, zijn niet eenduidig. Doorgaans wordt de situatie van het gezin bekeken: een inkomen dat rond de armoedegrens schommelt, een preciaire werksituatie van de ouders en een preciaire huisvesting. Bepaalde factoren maken de kans groter om in een maatschappelijk kwetsbare positie geduwd te worden: een lage opleiding van de ouders en een allochtone afkomst zijn twee factoren waarvan we weten dat ze het risico op uitsluiting vergroten. Het onderwijs speelt een centrale rol in de spiraal van maatschappelijke kwetsbaarheid (zie Vettenburg, 2011). Ons onderwijs is in grote mate afgestemd op de leefstijl van de middenklasse. Een moeilijke schoolcarrière geeft minder mooie perspectieven op de arbeidsmarkt wat op zijn beurt gevolgen heeft op andere domeinen zoals huisvesting en gezondheid. De opeenstapeling van problemen kan leiden tot stressvolle situaties thuis. Jeugdwerkers die dagelijks in contact komen met gezinnen in maatschappelijk kwetsbare posities, bevestigen dat beeld van de groep jeugdigen waarover het hier gaat. Vaak gaat het om kinderen en jongeren die opgroeien in stressvolle thuissituaties. Ze ontwikkelen heel wat vaardigheden, maar niet altijd de vaardigheden die nodig zijn om zich staande te houden in een samenleving doordrongen van middenklasse waarden en normen. Dat leidt vaak tot een situatie van structurele vernedering en een negatief zelfbeeld. Er wordt geëxperimenteerd met alcohol en drugs, niet noodzakelijk meer dan andere jongeren, maar het vangnet rondom hen is in veel gevallen wel minder sterk. Betekenisvolle figuren, thuis, op school, in het jeugdwerk of de sportclub, op de werkvloer, ... kunnen een positieve rol spelen, al is het vaak een proces van vallen en opstaan, omdat structurele uitsluitingsmechanismen in onze steeds meer vermarktte samenleving moeilijk ongedaan kunnen worden gemaakt door individuele, pedagogische interventies.

Veel van deze jongeren komen uiteindelijk op hun pootjes terecht. We moeten hun veerkracht niet onderschatten en de kracht van sociaalpedagogische interventies in de vrije tijd niet overschatten. Beide kunnen elkaar echter wel aanvullen. Dat gebeurt nu te weinig. Vaak zien we dat precies die jongeren die opgroeien in de moeilijkste omstandigheden en die het op school moeilijk hebben ook in de vrije tijd gemarginaliseerd worden. Deze jongeren zijn niet per sé ongelukkig, ze zijn ook niet voorbestemd voor een criminele carrière. Dergelijke bezorgdheden zijn vaak de reden om deze groep te overspoelen met allerhande preventiemaatregelen. Vanuit een dergelijke negatieve en extern gedefinieerde bezorgdheid is het echter moeilijk om echt aansluiting te vinden bij deze gasten. Soms worden gasten vanuit dergelijke goede bedoelingen nog meer verbijzonderd en uitgesloten van wat we dan – ook al veelzeggend – de ‘reguliere’ samenleving noemen. Het komt er dus op aan aansluiting te vinden bij hun leefwereld, hun identiteit, hun omgeving en hun zingeving. Dat is het moeilijke spanningsveld waar jeugdwerkers (in de ruime zin van het woord) in werken: aansluiting vinden, vertrekken vanuit de leefwereld van de gasten en tegelijkertijd overstijgen, gasten niet opsluiten in hun leefwereld.

Sociale en pedagogische tussenkomsten in de vrije tijd kunnen hier een zekere meerwaarde hebben. Dat besef heerst al langer. Het is de motor van onze jeugdwerkgeschiedenis. Een geschiedenis waarin openluchtlevens, vormende activiteiten, culturele activiteiten en sport aanvankelijk hand in hand gingen, maar gaandeweg uit elkaar zijn gegroeid. Het verenigingsleven differentieerde zichzelf en de jeugd, sport- en culturele verenigingen gingen steeds meer op zichzelf staan. Ze groeiden ook steeds meer weg van de oorspronkelijke sociale en pedagogische doelstellingen. Cultuur, sport, groeps- en openluchtlevens werden een doel in zichzelf. Zeker voor het jeugdverenigingsleven betekent dit dat toegankelijkheid voor een brede groep kinderen en jongeren geen evidentie (meer) is. Het minder centraal stellen van de oorspronkelijke sociale en pedagogische doelstellingen van vrijetijdswerk betekent tegelijk dat we onze inspanningen in de eerste plaats richten op toeleiding naar het bestaande, zogenaamd 'reguliere' aanbod. Vaak vergeten we daarbij dat ons zogenaamde 'reguliere' verenigingsleven weg gegroeid is van de zingeving en de mogelijke betekenis van de gasten en vergeten we die ook zelf te bevragen los van onze wens om hen toe te leiden naar het bestaande aanbod.

Jeugdwerk met maatschappelijk kwetsbare kinderen en jongeren

Sommige initiatieven richten zich op een specifiek deel van deze heterogene groep kinderen en jongeren in maatschappelijk kwetsbare situaties: jongeren in armoede bijvoorbeeld. Andere werkingen richten zich primair op gezinnen. De meeste werkingen richten zich op een welbepaalde buurt. Het gaat dan om buurten die omwille van diverse indicatoren omschreven worden als impulswijk of achtergestelde buurt of kansarme wijk. Het gaat in elk geval om buurten waar mensen samenwonen voor wie onze verkavelde en verkokerde maatschappelijke dienstverlening dikwijls weinig doorzichtig en bruikbaar is.

Ons werkveld is niet zo eenduidig als het lijkt. Werkingen Maatschappelijk Kwetsbare Jeugd hebben uiteenlopende invalshoeken en uitvalsbasisen. Je kan de werkingen opsplitsen in twee categorieën:

- Lokale jeugdwerkingen: worden georganiseerd en gesubsidieerd op lokaal vlak. In grotere steden en gemeenten zijn er vaak meerdere van die lokale werkingen die samen opgaan in één vzw. Vb. vzw Jong in Gent of vzw Gigos Genk. Daarnaast kunnen er nog werkingen bestaan die geen deel uitmaken van die vzw. Vb. 't Leebeekje of Habbekrats in Gent.
- Landelijk jeugdwerk: Habbekrats is een lokale afdeling van een vereniging die erkend is als landelijk jeugdwerk. Ze hebben verschillende lokale werkingen verspreid over Vlaanderen. Habbekrats heeft bv. ook werkingen in onder meer Kortrijk en Antwerpen. Ook JES is een landelijke jeugdwerkvereniging actief in Antwerpen, Gent en Brussel. Andere verenigingen erkend als landelijk jeugdwerk zijn bijvoorbeeld Lejo, Groep Intro en Arktos. Naast hun jeugdwerkactiviteiten ontplooiën zij ook activiteiten in het onderwijs (via time-out projecten).

De variatie in het werkveld is dus enorm groot. En er is meer. Ook de jongerenbeweging KAJ werkt vaak met maatschappelijk kwetsbare jeugd. Dat geldt ook voor PAJ (Platform Allochtone Jeugdwerkingen), al staat een allochtone origine op zich uiteraard niet gelijk aan maatschappelijke kwetsbaarheid. De variatie wordt nog groter doordat ook vanuit het beleidsdomein welzijn geïnvesteerd wordt in jeugdwerkactiviteiten. Zo organiseert samenlevingsopbouw bijvoorbeeld jeugdwerk in Leuven (Casablanca). In deze context kunnen we ook de jeugdwerkingen situeren van de verenigingen waar armen het woord nemen (bijvoorbeeld Recht-Op, Betonne Jeugd en Kauwenberg in Antwerpen of Leren Ondernemen en Fabota/Den Tube in Leuven). Daarnaast zijn er ook een aantal lokale afdelingen van jeugdbewegingen die heel sterk inzetten op maatschappelijk kwetsbare kinderen (Chiro Dolfijn in

Antwerpen bijvoorbeeld). Tot slot vinden we deze doelgroep ook vaak terug op speelpleinwerkingen (al dan niet mobiel).

Uit De Marge is een erkende landelijke jeugdwerkorganisatie met een tweedelijnsprofiel. Uit De Marge is een ledenorganisatie die fungeert als steunpunt voor initiatieven die zich richten op maatschappelijk kwetsbare kinderen en jongeren. Uit De Marge biedt vorming aan en ondersteunt de lokale werkingen, in de eerste plaats die lokale initiatieven die zelf geen onderdeel uitmaken van een landelijke jeugdwerkorganisatie. De grootste partners zijn dan ook de stedelijke vzw's als Jong Gent, Gigos Genk, Kras Antwerpen, D'broej Brussel en ROJM Mechelen. Het Limburgse Centrum voor Maatschappelijke Gelijkheid en Jeugdwelzijn is een partnerorganisatie van Uit De Marge die zich ook richt op ondersteuning van de eerste lijn, maar dan gefocust op Limburg.

In dit onderzoek werden in eerste instantie alle werkingen betrokken die aangesloten zijn bij Uit De Marge. De meeste van die werkingen zijn dus autonome vzw's. 'Autonoom' is een relatief begrip in deze context, gezien de meeste werkingen voor het grootste deel van hun werkingsmiddelen afhankelijk zijn van de lokale besturen. In de meeste gevallen zijn dat de gemeentebesturen, in een aantal gevallen gaat het om OCMW's. Een kleine minderheid van de werkingen worden rechtstreeks georganiseerd door gemeente of OCMW. Nog een aantal werkingen zijn geïntegreerd binnen algemeen welzijnswerk of samenlevingsopbouw. Tot slot betrokken we ook de jeugdwerkingen van de verenigingen waar armen het woord nemen. We vonden ook een aantal jeugdbewegingen en speelpleinwerkingen bereid om deel te nemen aan het onderzoek.

Wat zijn vrijwilligers?

Het startpunt van jeugdwerk is altijd de vrije tijd, maar de situatie van deze kinderen en jongeren en hun gezinnen dwingt werkingen om bruggen te slaan met andere leefdom-einen. De nood aan aansluiting met de concrete, geleefde realiteit van deze gezinnen dwingt jeugdwerkers ook om niet vanuit een eilandpositie te werken. Zowel de inbedding in de buurt en in de (informele) structuren die er zijn, het overleg met andere actoren en dialoog met de overheid zijn voorwaarden om een gedragen en bruikbare werking op poten te zetten. Vele werkingen staan zes dagen op zeven paraat. Er is dus niet alleen een zekere deskundigheid gewenst, maar ook veel man- en vrouwkracht. De tandem beroepskrachten-vrijwilligers speelt hier een belangrijke rol. Ook voor wat de gedragenheid van werkingen betreft door de buurt en door de overheid en voor het contact met ouders heeft de symbiose tussen vrijwilligers en beroepskrachten misschien wel een meerwaarde. Bovendien kunnen ook veel jongeren verantwoordelijkheid opnemen binnen de werkingen en op die manier fungeren als vrijwilliger.

Dat is meteen ook een moeilijk punt. Wat is het onderscheid tussen vrijwilligers en deelnemers? Is iemand die sporadisch een handje toesteeckt ook meteen een vrijwilliger? Heel wat jongeren zijn de ene keer deelnemer (ze bezoeken de instuif bv.) en de andere keer vrijwilliger (als animator op het speelplein bv.).

Het begrip 'vrijwilligers' is bij wet omschreven en heeft een meer specifieke betekenis dan enkel participeren aan jeugdwerk. De wettelijke omschrijving omvat zes aspecten (Mathijssen en Hambach, 2011):

1. Activiteit: vrijwilligerswerk is iets doen in de ruimste betekenis van het woord, bv. kookles, computerles of breiles geven, de zogenaamde educatieve vrijwilligers, meehelpen in een cultuurcafé of buurthuis, folders bussen of achter de toeg staan bij feestelijke activiteiten.
2. Onbezoldigd: vrijwilligerswerk wordt niet betaald. Men krijgt geen loon, maar mag wel een forfaitaire of reële onkostenvergoeding ontvangen volgens strikte regels.

3. Onverplicht: niemand kan gedwongen worden om vrijwilligerswerk te doen, sancties zijn niet mogelijk.
4. Ten behoeve van andere personen, een groep, organisatie of de samenleving: het gaat dus niet over iets doen voor zichzelf of voor de nabije omgeving, zoals bv. Deelnemen aan een zelfhulpgroep, lid zijn van een hobbyclub of hulp bieden aan familie of vrienden.
5. Ingericht door een organisatie buiten familie- of privéverband: deze organisatie kan elke feitelijke vereniging of private of publieke rechtspersoon zonder winstoogmerk zijn. Vrijwilligerswerk kan niet plaatsvinden in commerciële ondernemingen.
6. buiten het kader van een arbeidsovereenkomst, dienstencontract of statutaire aanstelling: men mag als werknemer en als vrijwilliger niet dezelfde activiteiten uitoefenen voor eenzelfde opdrachtgever. Er moet dus een verschil zijn tussen het werk van een vrijwilliger en het werk van een betaalde kracht binnen de organisatie.

Tot zover de wettelijke omschrijving. Toch blijft deze voor interpretatie vatbaar: er is geen duidelijke grens tussen actieve participant en vrijwilliger. In het jeugdbewegingswerk wordt dit onderscheid gemaakt op basis van een duidelijke gezagdragende rol ten opzichte van de deelnemers gekoppeld aan een leeftijdsgrens en bijhorende kledij, badge-codes en overgangsrutuelen. We merken dat in het jeugdwerk met maatschappelijk kwetsbare kinderen en jongeren veel minder het geval is. Deelnemers worden vaak stapsgewijs en zonder veel toeters en bellen 'actieve deelnemers' en mogelijk 'vrijwilligers'. Er is een procesmatige aanpak en vrijwilligers kunnen ook 'terugvallen' tot deelnemer (Hambach en Mathijssen, 2011). Jeugdwerkers geven ook expliciet aan dat de druk om actief te participeren voor de jongeren niet te groot mag zijn. Er zijn ook jongeren die gedurende een lange periode nood hebben om van een aanbod gebruik te kunnen maken zonder dat ze gepusht worden om daar verantwoordelijkheid in op te nemen. Jeugdwerkers vrezen dat ze de meest kwetsbare gasten zullen verliezen mocht vrijwilligerswerk voor iedere individuele deelnemer een vanzelfsprekendheid zijn zoals dat bij jeugdbewegingen het geval is. Wel zien jeugdwerkers voor zichzelf de taak weggelegd iedere jongeren op zijn of haar tempo te stimuleren om actief op de werking betrokken te zijn, eens er een vertrouwensrelatie is. Kortom: de onduidelijke grens tussen deelnemer en vrijwilliger is eigen aan het werken met maatschappelijk kwetsbare jongeren. Een vrijwilligersbeleid op maat van deze doelgroep zal daar op afgestemd moeten zijn.

Drie doelstellingen

Bij de meeste van de werkingen staat een rekruterings- en onthaalbeleid van vrijwilligers, laat staan een gedragen globaal vrijwilligersbeleid, immers nog in de kinderschoenen. Dat is geen nieuwe vaststelling. Uit de Marge organiseerde in 1995 een studiedag over 'vrijwilligersbeleid in het jeugdwerk'. Naar aanleiding daarvan werd het ontbreken van een systematisch vrijwilligersbeleid gehekeld (Vandenhoeck, 1995). Het is dan ook een doelstelling van dit onderzoek om het gevoerde vrijwilligersbeleid in kaart te brengen zodat het mogelijk wordt om van elkaar te leren. Daarnaast wil UDM ook de beleving, behoeften en vormingsnoden van individuele vrijwilligers in kaart brengen.

Vrijwilligerswerk in het jeugdwerk met maatschappelijk kwetsbare kinderen en jongeren is een complexe materie. Hoe kunnen individuele ontwikkelingstrajecten van vrijwilligers gekoppeld worden aan het draaiende houden van een organisatie met veeleer beperkte middelen? Hoe trek je vrijwilligers aan? Wat is er nodig om vrijwilligers te ondersteunen? Doen vrijwilligers hetzelfde als beroepskrachten? Doen vrijwilligers die doorgroeien uit de werking zelf (en dus leven in een maatschappelijk kwetsbare situatie) hetzelfde als vrijwilligers die

in eerder kansrijke milieus opgroeï(d)en? Welke inzichten en competenties brengen ze binnen in ons jeugdwerkveld?

Veel van deze vragen worden concreet beantwoord in publicaties van het Vlaams Steunpunt Vrijwilligerswerk. Dat geldt ook voor eerder juridische vragen (rond vergoeding, verzekering, statuut...). We zullen doorheen dit onderzoeksverslag dan ook geregeld verwijzen naar publicaties van het Steunpunt. Verder is er ook het recent afgerond onderzoek van Tempera (Albertijn & Hoefnagels, 2011) op basis waarvan een werkkaart werd opgesteld waarmee jeugdwerkorganisaties hun eigen vrijwilligersbeleid tegen het licht kunnen houden en verder vorm kunnen geven.

Onze doelstelling is dus driedelig:

1. Het aantal en profiel van vrijwilligers beschrijven.
2. De vormingsnoden detecteren.
3. In kaart brengen van het gevoerde vrijwilligersbeleid.

En een vierde doel?

Er is nog een ander doel van dit onderzoek. De gevonden empirische gegevens zijn van groot belang voor het WMKJ-werkveld dat sterk ingekleurd wordt door abstracte discussies over toeleiding, doorstroming, input en output. Vanuit dit beeld van de praktijk willen we daarom ook de discussie over ons werkveld zelf te verrijken. Wat is de betekenis van vrijwilligerswerk in een werkveld met een – naar Vlaamse jeugdwerknormen – vrij hoge professionaliseringsgraad? Onderzoek toont aan dat het aanspreken en ondersteunen van vrijwilligers in het sociaal-cultureel werk vandaag eerder berust op toevallige factoren en zelden kadert in een grondige reflectie op de taak en betekenis van een organisatie op individueel en maatschappelijk niveau en de mogelijke bijdrage van vrijwilligers daarin (Verschelden en Vanthuyne, 2007). Wij stellen hier dus ook de vraag in welke mate een vrijwilligersbeleid gekaderd wordt binnen een gedragen visie op ons werk. Daaruit volgt ook de vraag op welke manier vrijwilligers mee invulling kunnen en mogen geven aan die gedragen visie op ons werk?

De discussie rond **vrijwilligerswerk** koppelen we dus expliciet aan de **professionalisering** van ons werkveld. In de actuele discussie wordt gefocust op HOE rekruteren, HOE motiveren en HOE ondersteunen van vrijwilligers. Dat zijn belangrijke vragen, maar we moeten deze vragen eerst en vooral kaderen in de ruimere discussie over de individuele en maatschappelijke betekenis van ons werkveld. Dat brengt ons bij de centrale discussie die voorafgaat aan de 'hoe-vraagstukken'? WAT is onze opdracht in de actuele maatschappelijke context en de situatie waarin maatschappelijk kwetsbare jeugd opgroeit? Is het noodzakelijk om ons werkveld verder te professionaliseren? Hebben vrijwilligers daarbij een onderscheiden betekenis? Is het inschakelen van vrijwilligers een alternatief voor verdere professionalisering? Zijn vrijwilligers en beroepskrachten communicerende vaten? Een ganse cluster vragen dus die ingaan op de identiteit en positionering van ons werkveld en de rol van vrijwilligerswerk daarbij. We zullen in dit onderzoeksverslag op zijn minst een aanzet van antwoord formuleren op deze hoe-vraagstukken.

Onderzoekopzet in zeven fasen

Dit zijn de complexe vraagstukken waar dit onderzoek op ingaat. Een kleinschalig onderzoek als dit kan niet de pretentie hebben om een fundamenteel antwoord te bieden op deze bredere vraagstukken, maar kan wel helpen om de discussie rond vrijwilligerswerk en rond dit werkveld in het algemeen minder abstract te voeren. Het onderzoek geeft ons een zicht op de positie van vrijwilligers en op de vraag hoe ze zelf deze positie beleven en hoe beroepskrachten daartegenaan kijken. Het is duidelijk dat deze vragen een onderzoekopzet

vergen waarbij de onderscheiden perspectieven van diverse betrokkenen aan bod komen (zowel coördinatoren als vrijwilligers in al hun diversiteit) en diverse onderzoeksmethoden worden gehanteerd (zowel kwantitatieve als kwalitatieve).

Fase 1: literatuurstudie

Een eerste verkennende zoektocht leerde ons dat heel wat relevante literatuur te vinden is in sectoren die historisch nauw verwant zijn met jeugdwerk, maar daarvan grotendeels weg gegroeid zijn: sport, gezondheidszorg, hulpverlening en samenlevingsopbouw. Op basis van de literatuurstudie werd de vraagstelling uitgediept.

Fase 2: operationalisering van de onderzoeksvragen

Het onderzoek werd gevoerd via een on-line bevraging van de organisaties aangesloten bij UDM via SurveyMonkey. Het gebruik van deze software is niet gratis, maar laat wel toe om kosten te besparen (verzenden vragenlijsten) en tijd te winnen (data moeten niet manueel ingegeven worden).

Een onderzoek dat enkel gebruikt maakt van kwantitatieve onderzoeksmethodes is beperkt op het vlak van interpretatie, maar loopt ook het risico op een vereng(en)de vraagstelling. Respondenten moeten zich noodgedwongen laten leiden door de vraag- en antwoordcategorieën die hen worden aangeboden. De literatuurstudie garandeert deels dat we deze categorieën heel ruim hielden. De kennis van UDM over het werkveld en haar lidorganisaties was hier ook een belangrijke troef. Bovendien lopen we met puur kwantitatieve gegevens het risico dat de sociale context waarin resultaten moeten begrepen worden letterlijk 'weggecijferd' wordt. Daarom werden de resultaten verder uitgediept, aangevuld en verfijnd via focusgroepen (zie verder).

In deze tweede fase was het van belang om tot een accurate vragenlijst te komen. Voor het opstellen van de vragenlijst werd het werkveld bevraagd (via het ROPO¹), zowel op de inhoudelijke als methodische vragen: hoe wordt de situatie nu ingeschat, hoe kunnen we een zo hoog mogelijke respons halen... De vragenlijst werd vervolgens grondig getest door verschillende mensen (personeelsleden van UDM, beheerraadsleden, vrijwilligers uit diverse geledingen van het werkveld...).

Fase 3: verspreiden vragenlijsten

In het onderzoek werden zowel coördinatoren als vrijwilligers zelf bevraagd. Er werden dus twee aparte vragenlijsten opgemaakt. De coördinatoren werden rechtstreeks aangesproken. De vrijwilligers werden aangesproken via de coördinatoren.

Vrijwilligers werden omschreven als jongeren of volwassenen die zich actief inzetten voor anderen in een bepaald aspect van de werking. Het gaat dus niet om kinderen en jongeren die enkel deelnemen aan jeugdwerkactiviteiten. Het gaat dus niet enkel om jongeren, maar ook om volwassenen doorheen de verschillende geledingen van een werking (pedagogisch, logistiek, beheer). Er werd gepeild naar de verschillende functies die vrijwilligers bekleden. Daarbij werd zoveel mogelijk gepeild naar diversiteit in functies (animator, kernlid, huiswerkbegeleider, beheerder, boekhouder, kok, manusje-van-alles). We maakten het ook mogelijk om vrijwilligers die doorgroeien vanuit de werking te onderscheiden van vrijwilligers die van buitenaf aangetrokken. Zodanig dat we kunnen nagaan of er verschillen zijn op

¹ Het ROPO is het "Regio Overschrijdend Partner Overleg". Het ROPO bestaat uit de regionale steunpunten en de grote stedelijke of provinciale partnerorganisaties van Uit De Marge. Het ROPO wisselt ervaring en informatie uit over de evoluties in de verschillende steden en regio's, signaleert en bespreekt de belangrijkste tendensen in het werkveld, fungeert als klankbord voor de staf van Uit De Marge. Huidige samenstelling: Uit De Marge, KRAS vzw, Jong vzw, D'Broej, Gigos en ROJM.

vlak van de functies die ze bekleden, de aangegeven vormingsnoden of de inbreng die ze hebben in de organisatieontwikkeling.

In deze fase werden ook de richtvragen voor de focusgroepen ontwikkeld. De focusgroepmethode is vrij arbeidsintensief, maar kan wel essentieel aanvullende informatie geven ten opzichte van het survey-onderzoek. Een goed voorbereid focusgroep gesprek biedt een inzicht in ideeën, attitudes, uitgangspunten... van de deelnemers ten aanzien van welomschreven topics, bijvoorbeeld het werven van vrijwilligers, het motiveren van vrijwilligers, de plaats en inbreng van vrijwilligers in de organisatie.... De uitwisseling tussen de deelnemers is een verrijkend element in een focusgroep.

Fase 4: Datacollectie

Er zijn zowat 100 WMKJ-werkingen lid van UDM². We hadden vooraf geen idee van het aantal vrijwilligers (en nauwelijks van het aantal beroepskrachten), maar we hoopten minstens 300 ingevulde vragenlijsten van vrijwilligers terugkrijgen. Dat moest ons toelaten zinvolle gevolgtrekkingen te maken.

Heel wat vrijwilligers vinden om diverse redenen de weg niet naar een dergelijke on-line enquête: moeilijkheden met het Nederlands³, geen toegang tot internet, geen affiniteit met dergelijk onderzoek, geen affiniteit met de jeugdwelzijnswerking (maar wel met een heel specifieke deelwerking die door hen weinig gelinkt wordt aan het grotere geheel: speelpleinwerking, speel-o-theek, voorleesproject, buurtsport...). Om het bereik zo hoog (en breed) mogelijk te maken, deden we een beroep doen op het coördinatorteam van de verschillende organisaties of op coördinatoren van wijkgerichte deelwerkingen. We moeten hier het tempo van het werkveld volgen. Coördineren en medewerkers worden al fel bevraagd in het kader van extern onderzoek (maar ook intern in functie van bijvoorbeeld de opmaak van het beleidsplan, jaarverslag). De onderzoekers gingen daarom ook zelf op pad om met coördinatoren en wijkcoördinatoren te overleggen over de te volgen strategie. Dat gaat om diverse gesprekken (die op zich ook als deel van het onderzoek kunnen gezien worden, want ze bleven zelden beperkt tot methodologische afspraken). Er werden ook diverse herinneringsmails gestuurd naar de contactpersonen in elke organisatie of deelwerking.

De survey werd aangevuld met twee aparte focusgroepen: jonge vrijwilligers (in Mechelen, ROJM) en beheerders (Borgerhout, JOB). De focusgroepen waren semi-gestructureerd: we hadden een leidraad met een aantal thema's die we zeker aan bod willen brengen, maar er wordt ruimte gelaten voor de eigen inbreng van de deelnemers. Vier thema's stonden:

- Ondersteuning en waardering. (vorming, participatie, appreciatie, beroepskrachten)
- Motivering. (welke aspecten van het werk zijn zingevend en ondersteunend?)
- Leerprocessen. (wat leer je over jezelf, over de gasten, over jeugdwerk?)

Fase 5: data-analyse

Hier werden frequentietabellen (beschrijvende gegevens over het aantal vrijwilligers en hun achtergrond en takenpakket, gegevens over vormingsbehoeften, ...) opgemaakt. Kruistabellen tonen verbanden tussen bijvoorbeeld de achtergrond en werkplaats van vrijwilligers en vormingsvragen. De data uit focusgroeps gesprekken en interviews bij de werkbezoeken kunnen de gegevens uit de survey uitdiepen en verbreden.

Fase 6: rapport, aanbevelingen en terugkoppeling

² Daarbij werden de wijk- en buurtgerichte 'afdelingen' van de fusiegroepen apart gerekend. De deelwerkingen (bv. kinderwerking, tienerwerking, fietsatelier...) werden niet als aparte entiteit gezien.

³ De vragenlijst vrijwilligers werd met het oog op een hoger bereik in de Brusselse werkingen ook in het Frans vertaald, dat leverde echter een verwaarloosbare respons.

In oktober 2011 werd ook een studiedag georganiseerd waarop de eerste bevindingen getoetst werden aan het werkveld. De bevindingen van deze studiedag zijn mee opgenomen in dit onderzoeksverslag.

Fase 7: rapport, aanbevelingen en terugkoppeling

In de laatste fase werd dit onderzoeksrapport uitgeschreven. Aanbevelingen werden geformuleerd die relevant moeten zijn voor Uit De Marge zelf, maar ook voor het werkveld en voor beleidsmakers.

Deel 2 Onderzoekresultaten

De respons op de enquête kunnen we matig tot goed noemen. Van de coördinatoren kregen we 51 ingevulde vragenlijsten terug. De spreiding over grote en kleinere werkingen zit goed. Ook de geografische spreiding is vrij goed, met naast Antwerpen, Gent, Mechelen en Genk ook een behoorlijke vertegenwoordiging van kleinere centrumsteden (alleen Brussel is ondervertegenwoordigd). Van de vrijwilligers kregen we 433 vragenlijsten terug. Zoals we straks zullen zien is dat een response rate van 24%. Niet schitterend, maar gezien de moeilijk te vatten doelgroep en de diarree aan enquêtes in het sociale veld, toch behoorlijk.

2.1. doelstelling 1: het aantal en profiel van vrijwilligers beschrijven

We beschreven hierboven al kort de complexiteit van ons werkveld. Bijkomende complicerende factor is de veelzijdigheid van veel werkingen. Zeker de grote werkingen hebben deelwerkingen opgesplitst naar leeftijd (kinderwerking, tienerwerking, jongerenwerking) of andere kenmerken (meisjeswerking). Vele werkingen hebben ook thematische deelwerkingen: sport, cultuur, speelpleinwerk, instuif, kamp, huiswerkbegeleiding, ... In al deze gelegingen draaien vrijwilligers mee. We probeerden daar zo goed mogelijk zicht op te krijgen. Allereerst was het voor ons belangrijk om (tenminste bij benadering) te weten hoeveel vrijwilligers er actief zijn in het werkveld en wat de verhouding is ten opzichte van beroepskrachten.

Geen communicerende vaten

Als we de cijfers optellen die we verkregen via de coördinatoren dan komen we aan een totaal van **1.789 vrijwilligers**. Via de mensen van Uit De Marge op het terrein werden alle werkingen meermaals aangespoord om de enquête in te vullen. Zeker voor wat de coördinatoren betreft, mogen we dan ook zeggen dat de enquêtes ons een vrij goed beeld geven. De grote en middelgrote werkingen zijn allemaal aanwezig. Ook de meeste kleinere werkingen vulden de enquête in. We mogen er van uitgaan dat het cijfer van het totale aantal vrijwilligers dat we bekomen een lichte onderschatting is van het reële totaal.

Het aantal **beroepskrachten** loopt op tot **316**. De overgrote meerderheid daarvan vinden we terug in Gent, Antwerpen, Genk en Mechelen (samen bijna 250 beroepskrachten). In andere centrumsteden is het jeugdwerk met maatschappelijk kwetsbare kinderen en jongeren relatief tot heel zwak uitgebouwd.

De verhouding beroepskrachten versus vrijwilligers is dus zowat 1 op 5. In Engeland⁴ is de verhouding 1 op 10. Het aantal beroepskrachten is daar relatief gezien ook veel hoger

⁴ zie <http://www.cypnow.co.uk/Archive/917398/Youth-Work-Volunteers-value-volunteer/>. Er is wel een groot verschil tussen de lokale jeugddiensten (onder bevoegdheid van de lokale overheid) en de 'voluntary sector' (meestal religieus of caritatief). In beide sectoren zijn telkens zo'n 7.000 beroepskrachten actief (of waren, want vorig jaar zijn er vooral in de local authority services nogal wat afvloeiingen geweest). In de voluntary sector is de verhou-

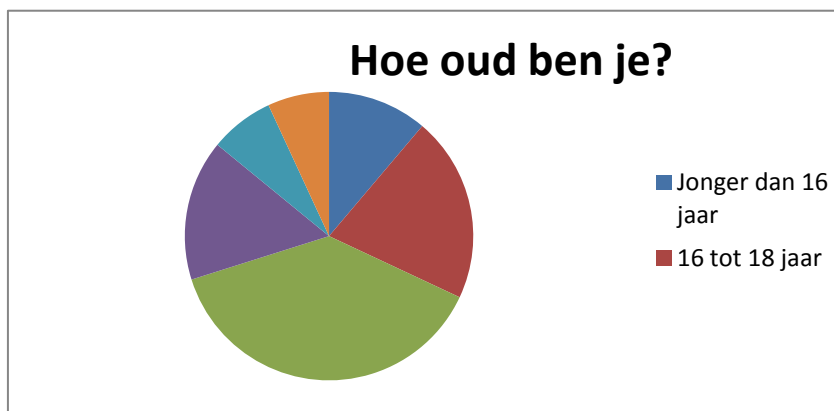
(al moet daar bij gezegd worden dat ook de lokale jeugdhulpverlening en -dienstverlening vaak onderdeel is van de 'local youth service').

Interessant is nog dat de verhouding tussen het aantal beroepskrachten en vrijwilligers rechtevenredig is. *Hoe meer beroepskrachten, hoe meer vrijwilligers*. Dat is niet onlogisch. Het illustreert ook de noodzaak aan een gedegen ondersteuning voor vrijwilligers (zie verder).

Vrijwilligers in het jeugdwerk zijn jong

Vrijwilligers zijn overwegend jonger dan 25 jaar, met een verrassend aantal -16-jarigen. Dat heeft vooral te maken met het grote aantal speelplein-animatoren in onze steekproef (ongeveer 1/3). De oudste groep zijn onze bestuurders, maar ook bij hen is 2 op 3 jonger dan 35 jaar.

Answer Options	Response Percent	Response Count
Jonger dan 16 jaar	11,2%	47
16 tot 18 jaar	20,8%	87
18 tot 25 jaar	38,2%	160
25 tot 35 jaar	15,8%	66
35 - 50 jaar	7,2%	30
meer dan 50 jaar	6,9%	29
<i>answered question</i>		419
<i>skipped question</i>		14

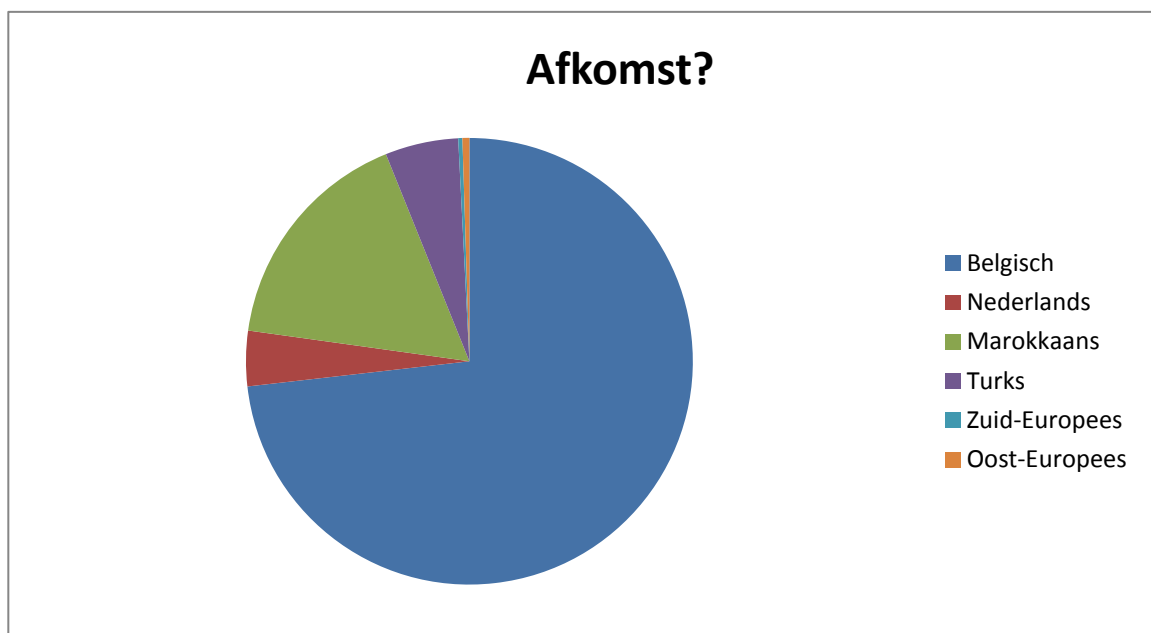

Vrouwelijk en Belgisch?

Onze bestuurdersgroep is gender-balanced. De totale vrijwilligerspopulatie is overwegend van het vrouwelijke geslacht (57% tegenover 43%). Een zeer ruime meerderheid is Belgisch. De vervrouwelijking zit vooral bij de jongere leeftijden (met uitzondering van de categorie 16-18 jaar). Bij de 25-plussers is de verhouding evenwichtig.

ding hoger dan in de lokale jeugddiensten (waar de verhouding ongeveer 1 op 1 is, maar waar vrijwilligers hetzelfde werk op te knappen krijgen als jeugdwerkers, die zich dan terugplooiën op een managementfunctie,).

Answer Options	Response Percent	Response Count
Belgisch	73,2%	290
Nederlands	4,0%	16
Marokkaans	16,7%	66
Turks	5,3%	21
Zuid-Europees	0,3%	1
Oost-Europees	0,5%	2
Andere		26
<i>answered question</i>		396
<i>skipped question</i>		37

Deze antwoordcategorie kan een behoorlijk vertekend beeld geven, gezien veel van onze respondenten misschien wel van allochtone origine zijn (als we de thuistaal van de ouders in rekening zouden brengen bijvoorbeeld), maar wel de Belgische nationaliteit hebben en zichzelf ook aanduiden als Belgisch⁵. Wel interessant is het dat jongeren van allochtone origine (overwogen van Marokkaanse afkomst) wel goed vertegenwoordigd zijn bij de jongere categorieën. Bij de -18-jarigen maken ze bijna de helft van het aantal vrijwilligers uit (55 jongeren van niet-Belgische origine tegenover 69 van Belgische origine – de Nederlanders werden hier even buiten het plaatje gehouden).

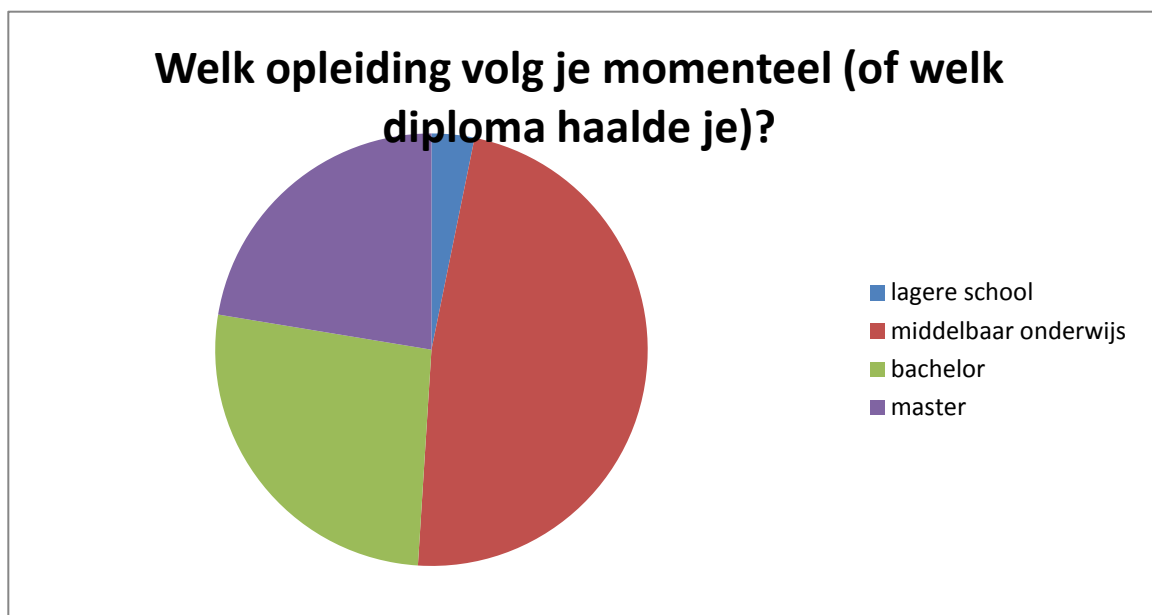
Ook interessant is dat de vervrouwelijking zich niet doortrekt bij de vrijwilligers van allochtone origine. In de groep van Marokkaanse origine zijn er bijna dubbel zoveel mannelijke als vrouwelijke vrijwilligers. Bij de Turkse respondenten is het beeld vrij evenwichtig.

⁵ Zo werd ook een aantal keer aangegeven: 'Ik ben geboren in België, dus ik ben Belgisch'.

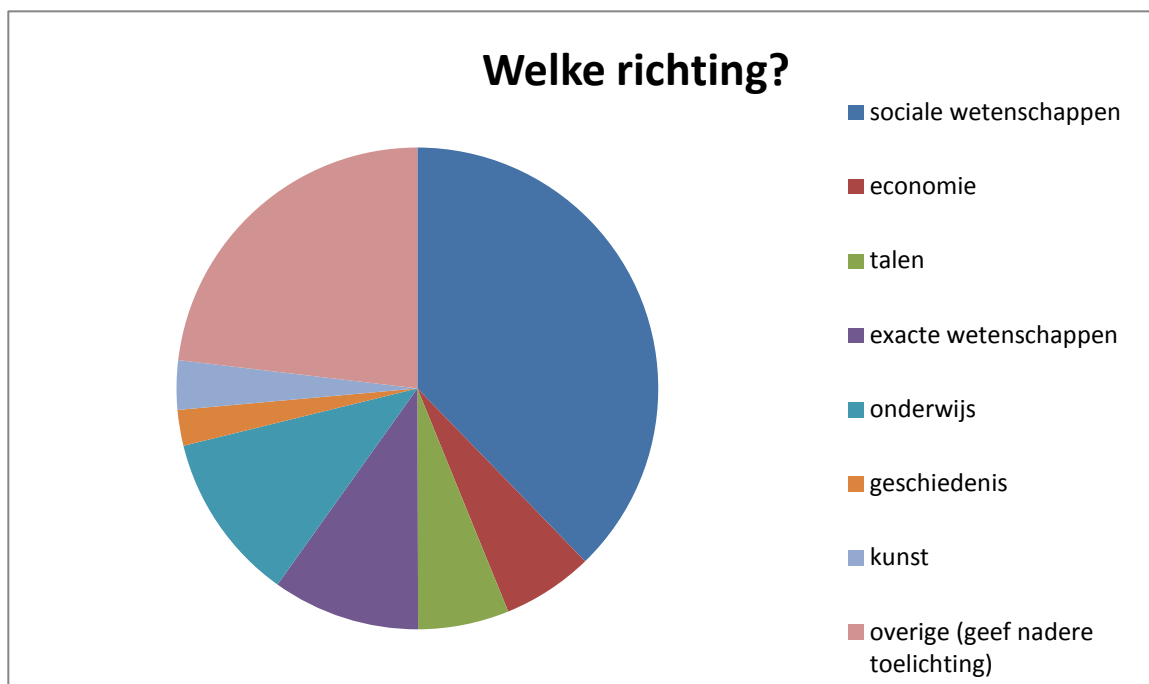
Leve de "sociale" wetenschappen!

Slechts een kleine helft van onze respondenten heeft een diploma hoger onderwijs op zak. Dat heeft uiteraard te maken met het grote aantal -25-jarigen in onze steekproef. Als we enkel naar onze 25-plussers kijken komen we tot 23% laaggeschoolde vrijwilligers (hoogstens diploma middelbaar onderwijs). Van de 94 masters in onze steekproef zijn er 91 van Belgische origine.

Answer Options	Response Percent	Response Count
lagere school	3,2%	14
middelbaar onderwijs	47,8%	207
Bachelor	26,6%	115
Master	22,4%	97
<i>answered question</i>		433
<i>skipped question</i>		0

Als we enkel naar de afgestudeerde groep kijken, dan zien we een groot overwicht aan sociale wetenschappers (wie had dat gedacht?): meer dan 37%. Met de leerkrachten erbij komen we aan de helft van alle vrijwilligers. Dat is trouwens nog een grove onderschatting, want bij de 23% die "overige" heeft aangeduid zit het vol met pedagogen, psychologen, orthopedagogen en sociaal-cultureel werkers die blijkbaar geleerd hebben om zichzelf niet te zien als een sociaal wetenschapper.

Die sociaal wetenschappers komen wellicht niet allemaal in de sociale sector terecht. Van het deel van onze vrijwilligerspopulatie dat naast vrijwilligerswerk ook een betaalde job doet (dat is 42%), werkt er 12% in het onderwijs, 13% in het sociaal werk (anders dan jeugdwerk) en 14% in het jeugdwerk (die zien de vele overuren wellicht als vrijwilligerswerk). Verder een grote diversiteit: arbeiders en bedienden in de bedrijfswereld (samen 30%), ambtenaren (7%), bouwvakkers, (verdacht veel) doctorandi, free-lancers, horecapersoneel, muzikanten en verkoopsters.

Die 57% die geen betaalde job heeft naast het vrijwillige engagement zijn overwegend studenten (193 studenten op 246 vrijwilligers zonder betaalde baan). Van de niet-schoolgaande vrijwilligers is maar 22% niet-werkend (de kleine helft daarvan is werkzoekend, de anderen zijn gepensioneerd of leven van een vervangingsinkomen).

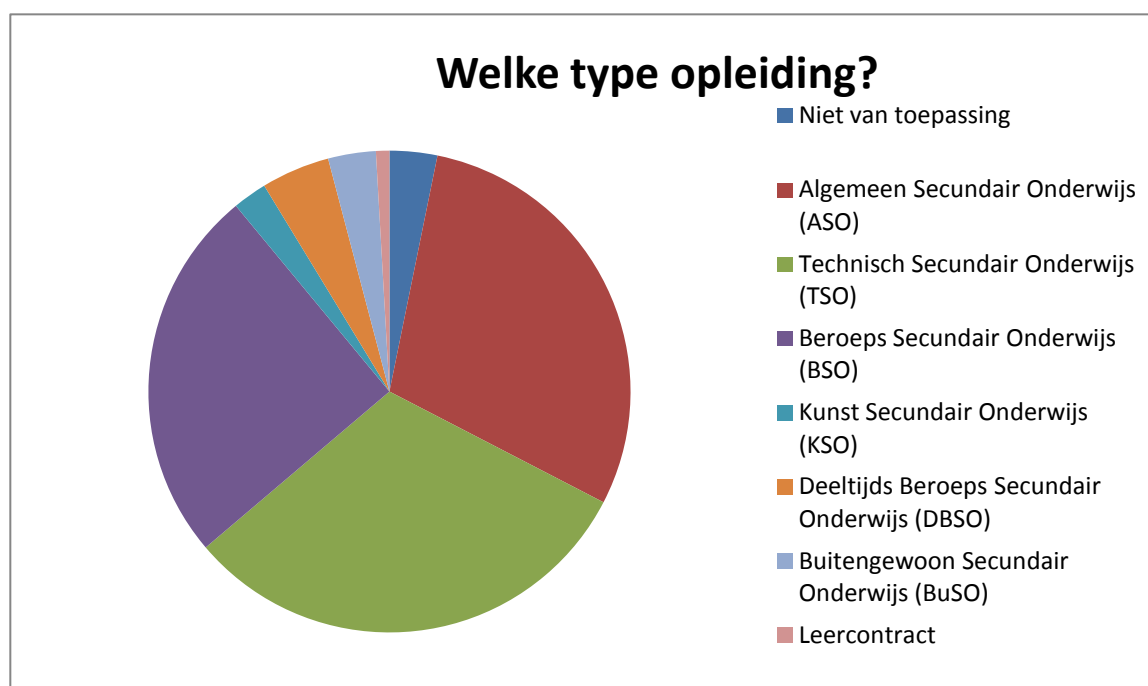
Het aantal werkzoekenden dat als vrijwilliger aan de slag is in het jeugd welzijnswerk is dus in absolute cijfers vrij laag (22). Daarvan zijn er slechts 6 boven de 25 jaar. De strategie die VDAB-baas Fons Leroy en collega's (2011) recent voorstelden om het huidige activeringsbeleid te verbreden via het inschakelen van 'kwetsbare vrijwilligers' zou in ons werkveld dus wel wat aanknopingsmogelijkheden vinden. Daarbij moeten we weliswaar goed voor ogen houden dat het voorgestane brede, sociale activeringsbeleid heel snel kan verengen tot het instrumentaliseren van jeugdwerk als springplank naar het 'reguliere economische circuit'.

Heel wat leerlingen uit het BSO

Ook de volgende tabel is interessant. Ze toont de leerlingen van het middelbaar onderwijs en de richting die ze volgen. Daar uit kunnen we afleiden dat de spreiding over de verschillende richtingen vrij evenwichtig is. Bij de ASO-leerlingen zijn er bijna dubbel zoveel meisjes als jongens (41 ten opzichte van 23). In de BSO-groep is het precies omgekeerd (18 ten opzichte van 36). Bij de TSO-leerlingen zijn jongens licht in het overwicht (31 tegenover 36). Van het DBSO zijn er 8 jongens en 2 meisjes die meedraaien als vrijwilligers.

Answer Options	Response Percent	Response Count

Niet van toepassing	3,2%	7
Algemeen Secundair Onderwijs (ASO)	29,4%	64
Technisch Secundair Onderwijs (TSO)	31,2%	68
Beroeps Secundair Onderwijs (BSO)	25,2%	55
Kunst Secundair Onderwijs (KSO)	2,3%	5
Deeltijds Beroeps Secundair Onderwijs (DBSO)	4,6%	10
Buitengewoon Secundair Onderwijs (BuSO)	3,2%	7
Leercontract	0,9%	2
<i>answered question</i>		218
<i>skipped question</i>		215

De hoge vertegenwoordiging van leerlingen uit het BSO (voor iets meer dan de helft van Marokkaanse afkomst) is een opsteker wetende dat in diverse onderzoeken de deelname van deze groep aan jeugdwerk geproblematiseerd wordt. Uiteraard blijft dit bescheiden als we de absolute cijfers voor ogen houden, maar tegelijk moeten we beseffen dat het hier gaat om jongeren die zichzelf als vrijwilliger naar voor schuiven (dit is dus geen beeld van de jonge deelnemers aan het jeugdwerk).

2.2. Doelstelling 2: in kaart brengen van het gevoerde vrijwilligersbeleid

Wat doen al die vrijwilligers in ons jeugdwerk?

Eén derde van de groep vrijwilligers is animator op het speelplein. 23 werkingen hebben een speelpleinwerking, met een totaal van 600 animatoren. Bij onze respondenten zijn de animatoren met 163, dat is 40% van de totale groep van 433 respondenten, een lichte oververtegenwoordiging dus.

Bij het bekijken van de volgende tabel moeten we er rekening mee houden dat er een aantal dubbelstellingen mogelijk zijn. Van de begeleiders van ateliers/activiteiten bijvoorbeeld is 1 op 10 ook beheerder van de organisatie. Een ander deel van die groep is ook animator op

het speelplein of houdt de instuif open. Er is duidelijk een grote groep vrijwilligers die aan 'multitasking' in het jeugdwerkzorgswerk.

Answer Options	Response	Response Count
Speelpleinmonitor	40,8%	163
Huiswerkbegeleiding/studiecoach	20,0%	80
Sportwerker/coach	4,3%	17
Begeleiding ateliers/activiteiten	25,0%	100
Instuif open houden	13,5%	54
Kinderopvang	5,5%	22
Vormingswerker	4,3%	17
Administratief werk	4,8%	19
Onthaal	2,3%	9
Lid raad van bestuur (stuurgroep, beleidsgroep)	13,0%	52
Klusjesman of -vrouw	1,3%	5
Kookploeg	5,5%	22
Conciërge	0,0%	0
Chauffeur	2,8%	11
Informatica	1,0%	4
Boekhouding	1,3%	5
Schoonmaker/schoonmaakster	1,8%	7
Juridische ondersteuning	0,5%	2
Uitleendienst/speel-o-theek openhouden	1,8%	7
Overige (geef nadere toelichting)	14,5%	58
<i>answered question</i>		400

De andere grote groepen respondenten zijn:

- Begeleiders van ateliers/activiteiten (gezien de jonge leeftijd en de frequentie waarmee ze optreden, zijn dat voornamelijk kernleden, in mindere mate ook mensen die voor specifieke activiteiten komen opdraven).
- Huiswerkbegeleiders.
- Bestuurders.

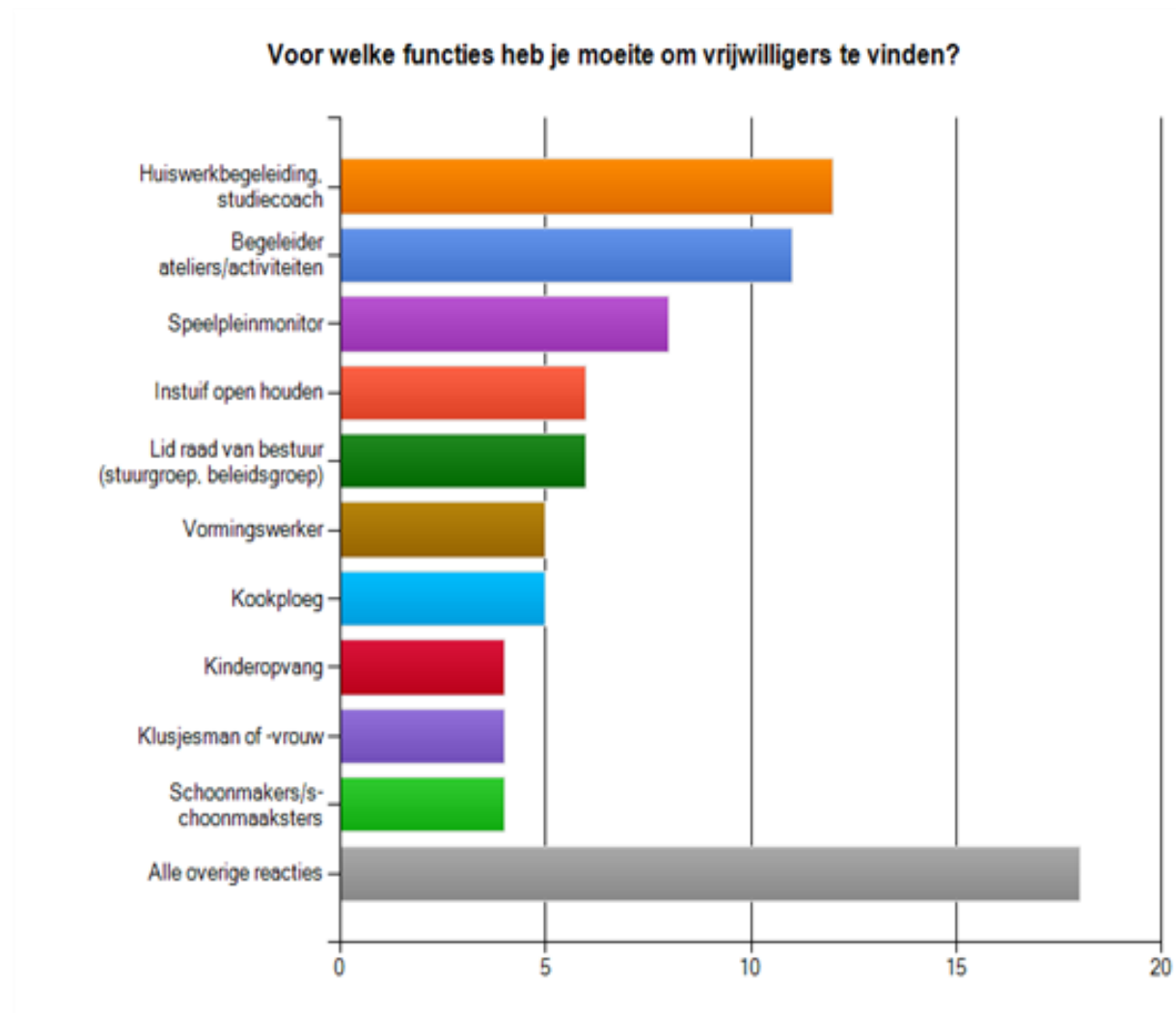
In de groep 'overige' schuilen nog een aantal animatoren, verder vnl. kampbegeleiders, en barkeepers (op festivals en fuiven).

Als we de verdeling van de respondenten naast de rapportage van de coördinatoren leggen, dan zien we een vrij goede overeenkomst. De coördinatoren tellen 134 studiecoaches, 39 sportcoaches, 325 begeleiders van activiteiten en 111 vrijwilligers die de instuif openhouden. De andere functies zijn minder bezet met uitzondering van de beheerders (186), mensen die de speel-o-theek of andere uitleendienst openhouden (70) en de leden van de kookploegen (66). Volgen nog: chauffeurs (44), juridisch ondersteuners (28), kinderopvang (20), onthaal (20), klusjesmannen en -vrouwen (20) en een handvol administratieve en boekhoudkundige ondersteuners, schoonmakers en informatici. De verdeling van onze steekproef komt dus vrij goed overeen met de reële verdeling, zoals gerapporteerd door de coördinatie.

Voor welke functies vinden we geen vrijwilligers?

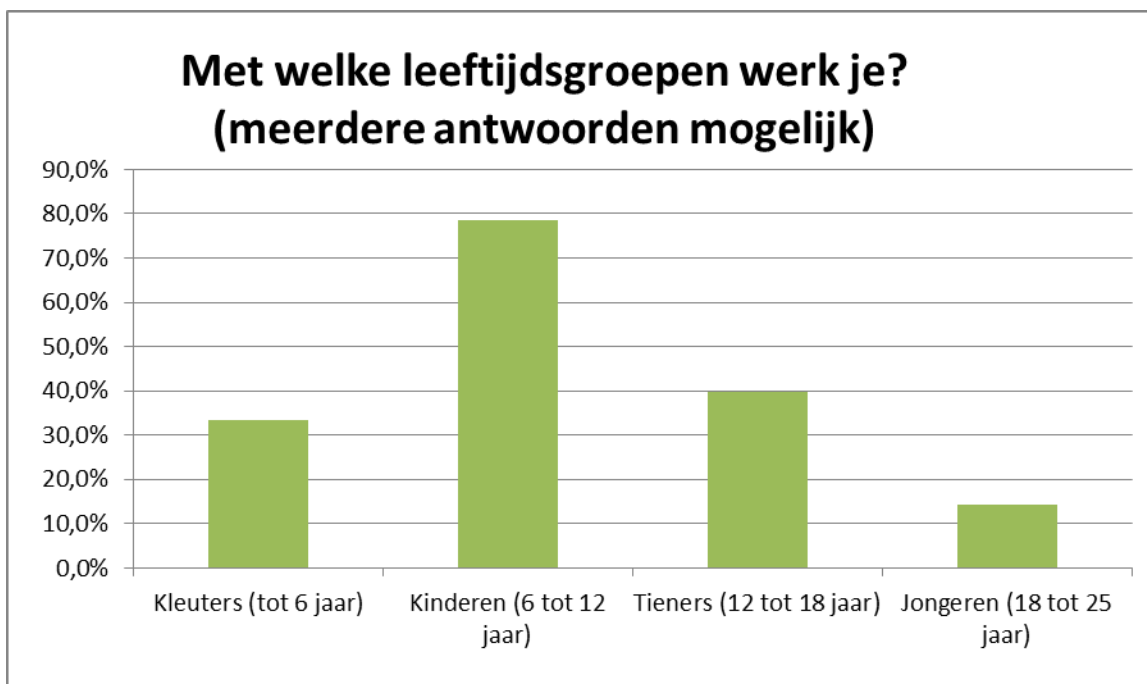
Niet zo verrassend: de functies waar we het meeste vrijwilligers voor nodig hebben, zijn ook de functies waar we het meeste rekruteringsmoeilijkheden hebben. We kunnen altijd meer huiswerkbegeleiders gebruiken, of begeleiders van ateliers of speelpleinanimatoren. Hoe meer vrijwilligers we hebben, hoe uitgebreider het aanbod kan uitgebouwd worden.

De cijfers in de grafiek slaan op het aantal coördinatoren dat aangeeft moeite te hebben om vrijwilligers te vinden voor de aangeduide functie. In vele werkingen is het rekruteren van vrijwilligers nog maar pas recent een expliciet aandachtspunt. Tot vandaag groeide dat veeleer organisch en vaak op initiatief van mensen die op een andere manier de jeugdwerking kennen.

Met welke leeftijdsgroepen werken de vrijwilligers?

Het overgrote deel van onze vrijwilligers zijn kindwerkers. Het aandeel tiener- en jongerenwerkers is beperkt. Slechts 10% van onze respondenten werkt (ook) met jongeren. Dat zijn voor 63% mannen. 80% van hen werkt ook met tieners. Hoofdbezigheden zijn instuif en begeleiding van ateliers.

Hoe lang houden ze het vol?

De moeilijkheid van de job, de onregelmatige uren, de vele overuren, de lage maatschappelijke status en de lage wedde veroorzaken een relatief hoog verloop bij onze beroepskrachten.

Bij onze vrijwilligers is dat niet anders. 15% draait langer mee dan vijf jaar, nog eens 15% tussen drie en vijf jaar. Vrijwilligers als het collectief geheugen of continue factor in een werking? Niet dus. Hoewel, bij onze bestuurders is er wel een zekere continuïteit. Het aantal dat daar langer dan vijf jaar meedraait, loopt op tot 40%. Nog eens 25% loopt er al langer dan drie jaar bij.

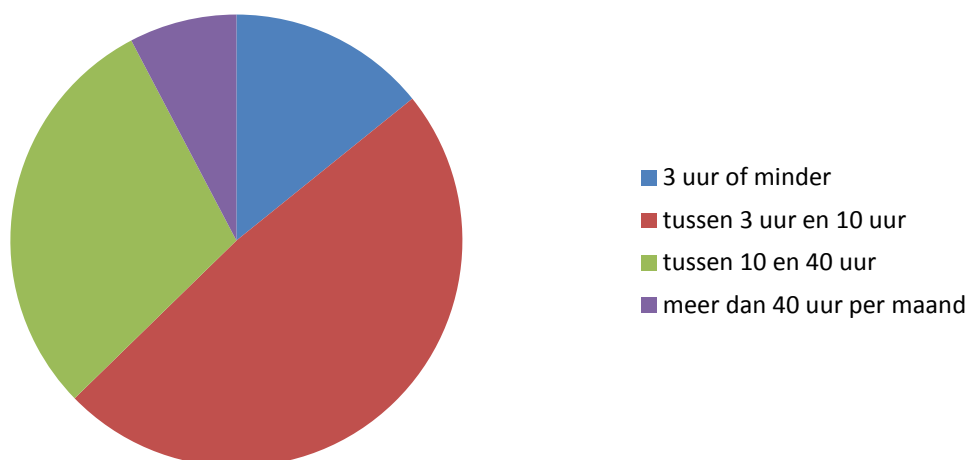
Hoeveel tijd besteden ze aan hun vrijwilligerswerk?

Meer dan de helft van de vrijwilligers is wekelijks (en 12% zelfs dagelijks) aanwezig. Bij animatoren ligt dat iets anders, maar ook daar is bijna de helft minstens wekelijks in touw. Vele animatoren (ongeveer 1 op 3) draait immers ook mee in andere functies; ze houden de instuif open of ze begeleiden activiteiten.

Het aantal uren dat vrijwilligers werken is ook voor hen moeilijk in te schatten. De helft zit tussen drie en tien uur per maand, een kwart draait tussen tien en veertig uur. De diehards die meer dan veertig uur draaien zijn verspreid over gans Vlaanderen, overheen alle leeftijdsgroepen en activiteiten. Ze zijn zowat allen dagelijks aanwezig in werking en vullen meerdere functies in. Het zijn overwegend mannen.

Hoeveel tijd besteed je (gemiddeld) per maand aan jouw vrijwilligerswerk ?

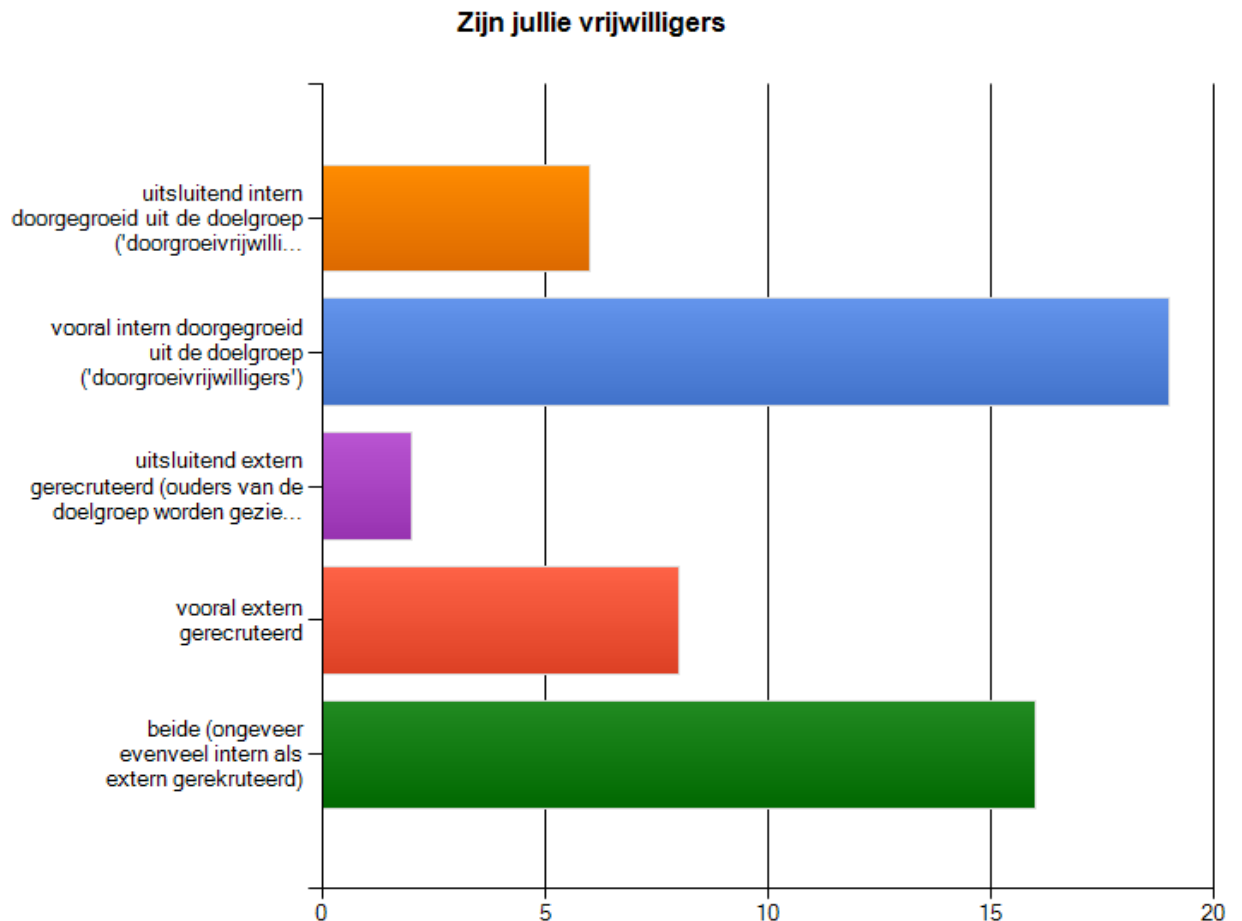
Hoe rolden ze erin?

Heel wat vrijwilligers zijn (oud-)leden van de werking en groeiden door naar een vrijwilligersmandaat. Andere belangrijke kanalen zijn andere leden en andere vrijwilligers. Beroepskrachten spreken blijkbaar minder potentiële vrijwilligers aan. Toch 1 op 6 van de vrijwilligers reageerde op een poster, flyer of website. Bij de moni's liggen die cijfers telkens net iets hoger. Animatoren zijn dan weer in mindere mate (ex-)stagiairs. Bij de beheerders vinden we meer mensen die door beroepskrachten werden aangesproken, maar opvallend *weinig 'buitenstaanders'*. Velen hebben een verleden als vrijwilliger, beroepskracht, stagiair of mede-oprichter.

Answer Options	Response Percent	Response Count
Ik was of ben nog steeds lid van de werking	25,1%	95
Mijn zoon of dochter is lid van de werking	0,8%	3
Via andere leden van de werking	17,2%	65
Ik liep stage in de werking	5,6%	21
Via een open activiteit van de organisatie	3,2%	12
Via andere vrijwillige medewerkers	13,2%	50
Via een betaalde medewerker	5,0%	19
Via een poster, flyer of website	17,2%	65
Overige (geef nadere toelichting)	12,7%	48
<i>answered question</i>		378
<i>skipped question</i>		55

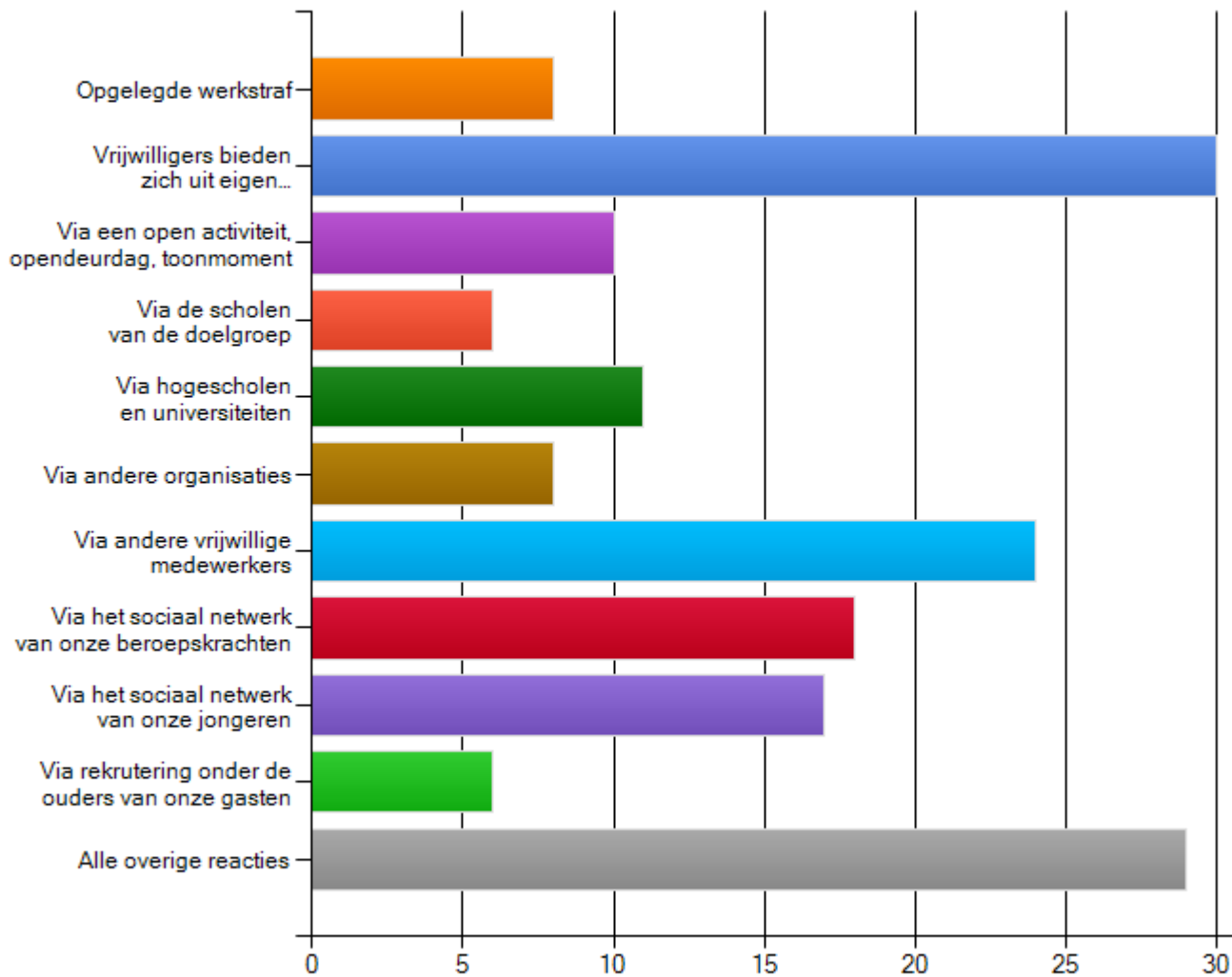
Hoe proberen we hen erin te laten rollen?

Onze vrijwilligers zijn in de eerste plaats vrijwilligers die doorgroeien vanuit de eigen werkingen. De werkingen die vooral of uitsluitend extern rekruteren zijn een aantal verenigingen waar armen het woord nemen. Dat geldt overwegend ook voor initiatieven die werken in de schoot van de gemeentelijke overheid (stedelijke kinderwerkingen bijvoorbeeld). Andere werkingen rekruteren overwegend vanuit de eigen groep.

Volgende staafdiagram brengt in beeld hoe externe vrijwilligers worden aangetrokken. Hier zien we dat de meeste organisaties mogen rekenen op vrijwilligers die zichzelf aanbieden. Op de tweede plaats zijn er de andere medewerkers. Wellicht kan dit nog een actiever agendapunt worden voor beroepskrachten (zoals dat wel uitdrukkelijk aangegeven wordt voor vrijwilligers die doorgroeien binnen de eigen organisatie, beroepskrachten hebben dat als een uitdrukkelijk agendapunt voor ogen).

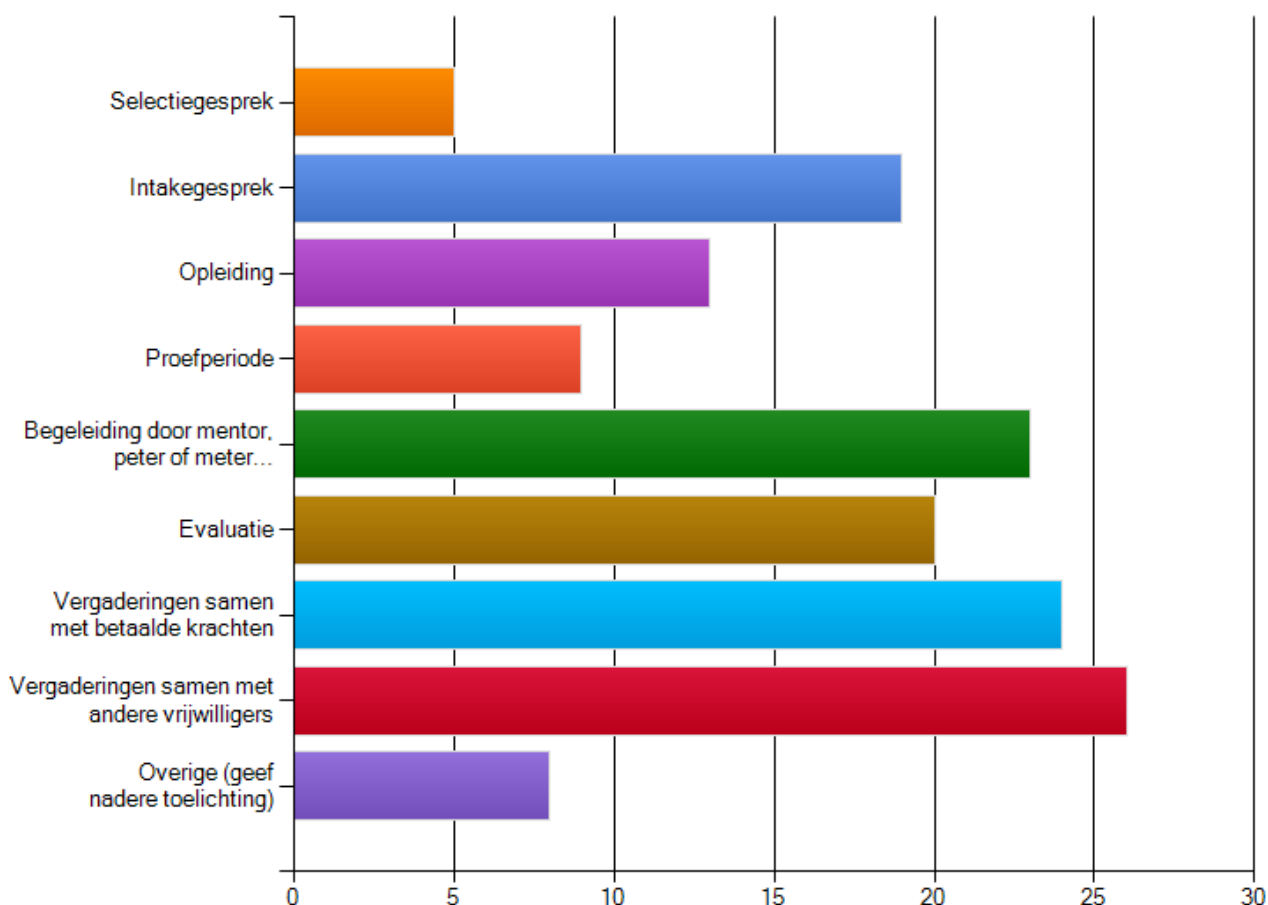
Hoe worden externe vrijwilligers gerekruteerd?

Hoe zit het met onthaal en opvolging van begeleiders?

We zagen al dat vrijwilligers en beroepskrachten geen communicerende vaten zijn. Hoe meer beroepskrachten, hoe meer tijd er is om te investeren in erkenning, opvolging en ondersteuning van vrijwilligers. Er zijn vele manieren waarop dat gebeurt.

Hoe worden vrijwilligers onthaald en opgevolgd in de organisatie?

Wat bezielt onze vrijwilligers?

Wat zijn factoren die vrijwilligers motiveren? Het waarom van het engagement van vrijwilligers wordt doorgaans opgesplitst in drie categorieën (Leijenaar en Niemöller, 1994):

- Individueel. (ervaring, competenties ontdekken, ontplooiën, CV, bijverdienste)
- Sociaal. (mensen leren kennen, plezier maken, groepsgevoel)
- Idealistisch. (samenleving veranderen, positie van jongeren verbeteren)

Die opsplitsing wordt ook wel benoemd als egoïstische, altruïstische en idealistische motieven (Hustinx & Lammertyn, 2001). De verschillen lijken klein in onze steekproef, maar zijn wel significant. De scores konden uiteenlopen van 1 (niet belangrijk) tot 4 (heel belangrijk).

Answer Options	Rating Average
Ik heb het gevoel ergens bij te horen	2,98
Ik heb een goede relatie met de gasten	3,49
Ik heb veel sociale contacten die ik anders niet zou hebben	3,03
Dit is ontspanning voor mij	3,08
Ik heb iets te bieden aan deze organisatie	3,22
Ik word hier goed ondersteund	3,10

Het geeft me groeikansen als persoon	3,28
Ik krijg een leuke financiële vergoeding	2,09
Ik kan iets doen voor de samenleving	3,32
Ik kan interessante vormingen volgen	2,74
Het verbetert mijn kansen bij het zoeken van een betaalde job	2,67

Alle factoren zijn dus relatief ondersteunend. Het is opvallend hoe idealistische (iets doen voor de samenleving), altruïstische (relatie met de gasten) en egoïstische (groeien als persoon) motieven ongeveer gelijkwaardig de top 3 uitmaken. Dat gaat overigens ook op als we de scores op individueel niveau bekijken. De zogenaamde idealisten (score 4 op 'ik kan iets doen voor de samenleving'), scoren ook heel hoog op egoïstische en altruïstische motieven. De vrijwilligers die het interessant voor hun carrière zijn ook niet bepaald te omschrijven als opportunisten. Ze rollen er niet op een andere manier in dan de andere vrijwilligers, het zijn net zo goed ex-leden, ze staan ook niet op een andere manier in het werk.

Ook opvallend: een leuke financiële vergoeding krijgt de laatste score bij deze vraag. De Marokkaanse groep scoort hier iets hoger (2,59). In de focusgroepen werd aangegeven dat het voor sommigen onder hen, gezien de omstandigheden waarin ze leven, hun vrijwilligersvergoeding een noodzakelijke bijverdienste is. De groep die aangeeft dat de vergoeding een belangrijke motiverende factor is (75 vrijwilligers), bestaat voornamelijk uit speelpleinwerkers (70%). De anderen houden de instuif of begeleiding activiteiten. We vinden er een groot aandeel jongeren van Marokkaanse (33%) of Turkse (15%) origine. Geld is een motiverende factor, maar duidelijk niet hun drijfveer. Ze scoren ook hoger dan gemiddeld op: 'ik kan iets doen voor samenleving', 'ik heb het gevoel ergens bij te horen' en 'het verbetert mijn kansen op een job'.

Wat denken ze te bieden?

Answer Options	Response Percent	Response Count
Ik doe zaken waar de beroepskrachten geen tijd voor hebben	21,9%	79
Ik kan of weet iets dat de organisatie anders niet heeft	13,6%	49
Ik doe hetzelfde werk als beroepskrachten	19,9%	72
Ik breng nieuwe jongeren of groepen binnen in de organisatie	15,0%	54
Ik leg contacten met de buurt	8,9%	32
Ik leg contacten met andere organisaties	3,3%	12
Overige (geef nadere toelichting)	17,5%	63
<i>answered question</i>		361
<i>skipped question</i>		72

Hier kon maar één antwoord aangeduid worden. Het profiel van de vrijwilligers verschilt hier wel wat. Degenen die de organisatie iets denken te bieden dat ze anders niet heeft, blijken voornamelijk mannen die fungeren als bestuurder of als kok. Degenen die denken dingen te doen waar de beroepskrachten geen tijd voor hebben zijn overwegend vrouwen die aan huiswerkbegeleiding doen. Wellicht is bijvoorbeeld huiswerkbegeleiding meer afgebakend in de tijd en beter te combineren met ander werk of gezin. Hier past wel een oproep aan de jeugdwerkingen om de man-vrouw verhoudingen ook op de werkvloer kritisch te bekijken.

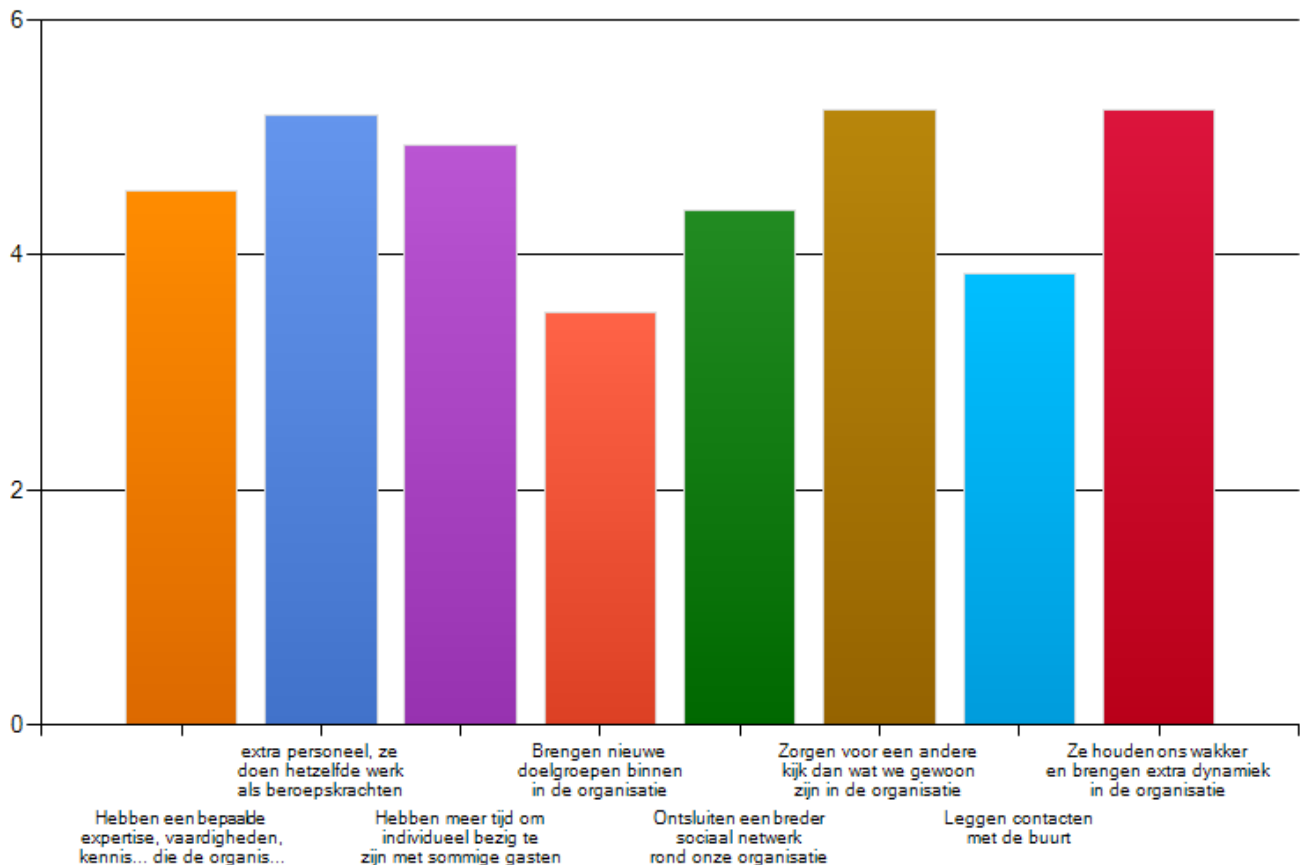
Degenen die aangeven dat ze hetzelfde werk doen als beroepskrachten zijn overwegend begeleiders van activiteiten en animatoren op het speelplein. De groep die aangeeft nieuwe jongeren binnen te brengen is gemengd qua achtergrond en functie. Dat geldt ook voor zij die contact leggen met de buurt als hun voornaamste bijdrage zien.

Bij 'overige' zijn de voornaamste antwoordcategorieën: 'om de beroepskrachten te helpen', 'omdat er geen beroepskrachten genoeg zijn' en 'om de kinderen te ondersteunen'.

Wat vinden de beroepskrachten dat ze bieden?

De kijk van beroepskrachten wijkt niet zoveel af van de (gemiddelde) kijk van de vrijwilligers. Het is duidelijk dat beroepskrachten gretig beroep doen op vrijwilligers om het activiteitenaanbod uit te breiden. Vrijwilligers doen dus vaak hetzelfde als beroepskrachten (zij het wel met de beroepskrachten als duidelijke back-up zoals bleek uit de focusgroepen). Vrijwilligers worden ook erkend omwille van hun verfrissende kijk, ze brengen dynamiek in de organisaties. *Ze houden de organisatie in beweging.*

Wat maken externe vrijwilligers mogelijk in jouw organisatie? Geef een rangorde van 1 tot 8 waarbij 1 hetgeen is dat ze in de eerste plaats mogelijk maken en 8 hetgeen is waar ze helemaal niet mee bezig zijn. Elke getal kan slechts één keer gegeven worden.

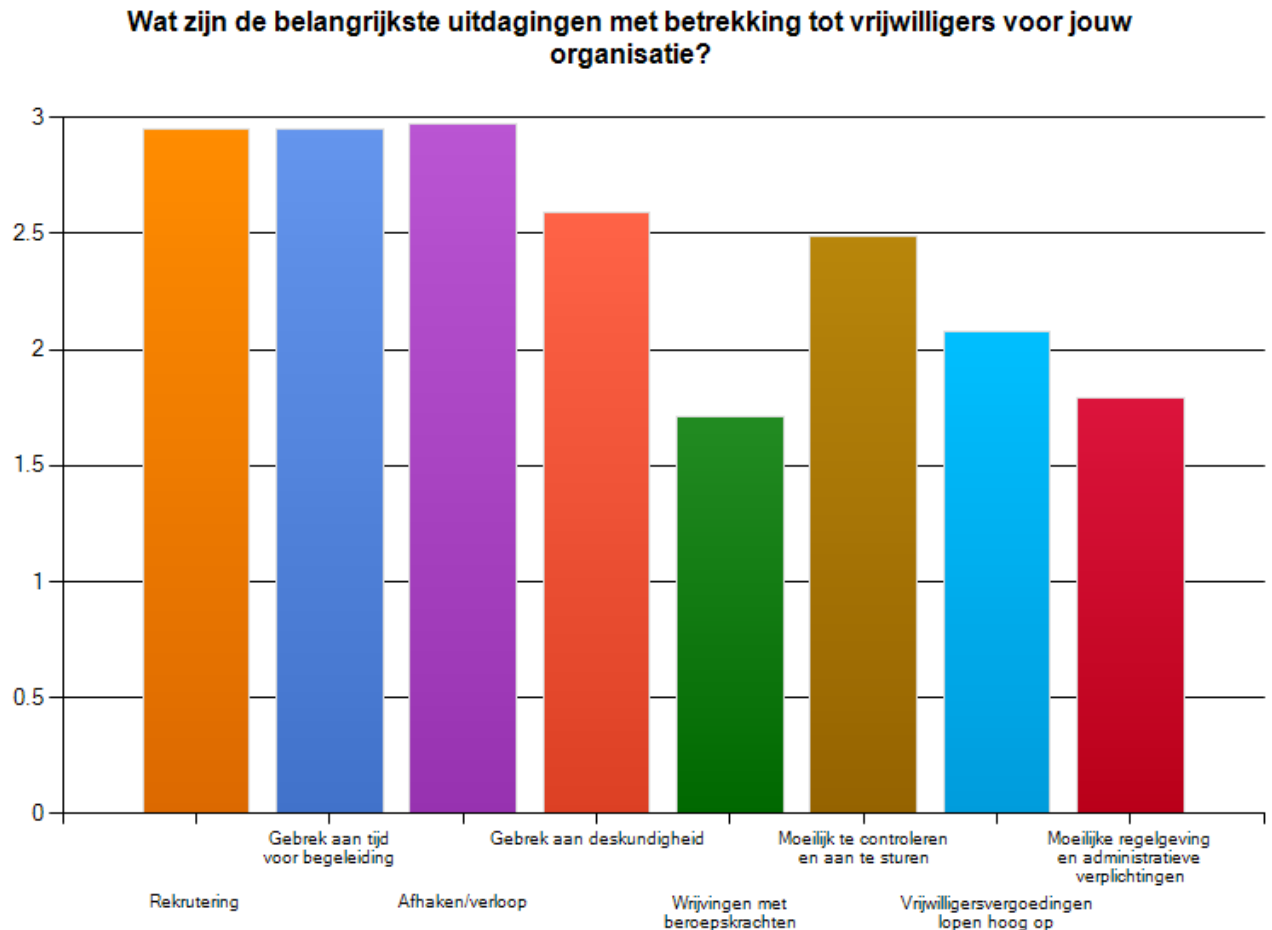

Over de vrijwilligers die doorgegroeid zijn vanuit de eigen organisatie zijn de meningen enorm verdeeld. De helft van de coördinatoren vinden dat ze een bepaalde expertise hebben die de organisatie niet heeft, de andere helft vindt precies het tegenovergestelde. Hetzelfde geldt voor de stelling dat ze meer tijd hebben om rechtstreeks te werken met de gasten. Deze spreiding heeft wellicht te maken met de grote diversiteit aan vrijwilligers waarmee coördinatoren werken. Niet alle vrijwilligers hebben dezelfde mogelijkheden en achtergrond. Waar iedereen het wel over eens is – en dat gold dus ook voor de externe vrijwilli-

gers – is dat ze de organisatie in beweging houden en dat ze nieuwe doelgroepen binnen brengen.

Waar zien de beroepskrachten problemen?

De coördinatoren signaleerden diverse problemen met het uitbouwen van een motiverend en ondersteunend vrijwilligersbeleid.

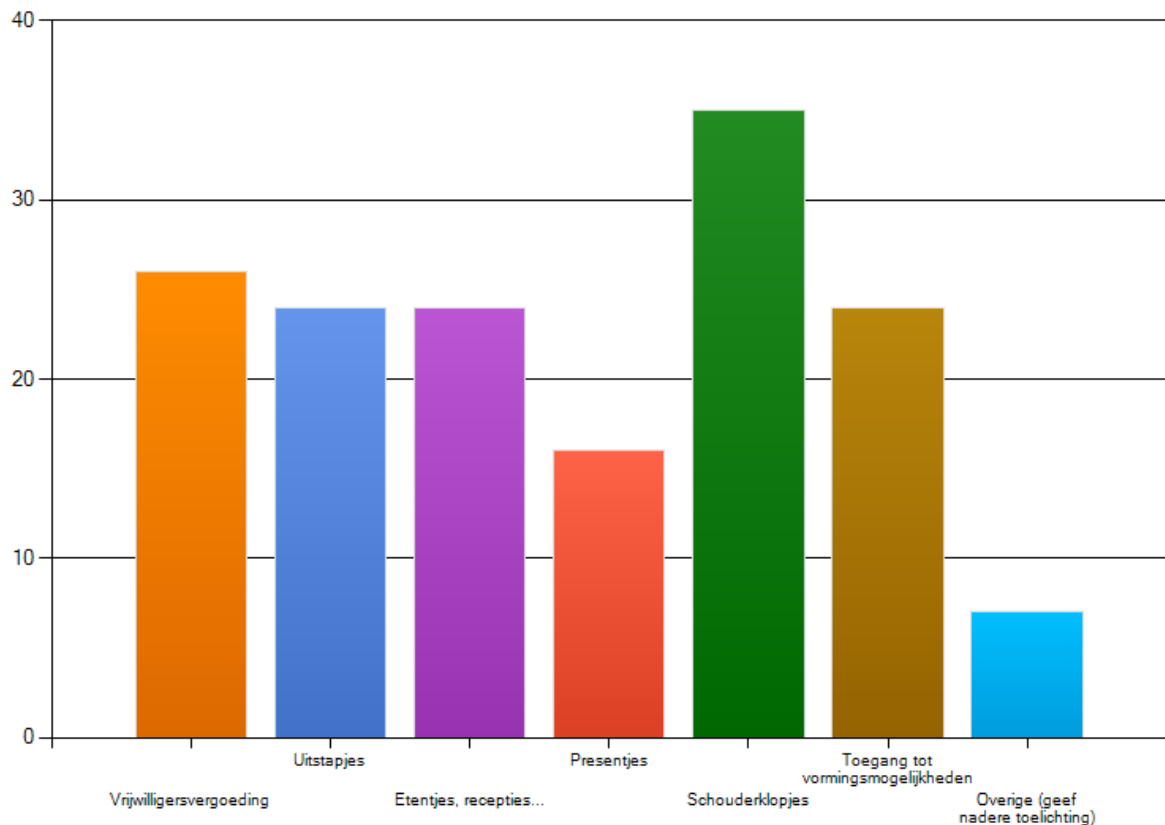

De context (regelgeving, vergoedingen) lijkt hanteerbaar. De wrijvingen met beroepskrachten scoren uitermate laag (al zijn er een paar uitzonderingen). Alle andere factoren scoren vrij hoog.

Een leefwereldgerichte jeugdwerking is inherent motiverend?

De coördinatoren zelf geven aan dat ze vrijwilligers in de eerste plaats motiveren via schouderklopjes. Een vrijwilligersvergoeding en vorming komen op de tweede plaats.

Hoe worden vrijwilligers gemotiveerd en gewaardeerd?

In de focusgroepen werden een aantal motiverende factoren verder uitgediept. De Antwerpse JOB-werking heeft een 30-tal jonge vrijwilligers die doorgegroeid zijn uit de werking. Die kern werkt vrij goed. Er wordt vanuit de beroepskrachten ook sterk geïnvesteerd in deze groep. De groep heeft een eigen identiteit en krijgt ook toegang tot de lokalen om eigen, groepsvormende activiteiten te ondernemen. Toch is het groepsvormende element – anders dan in de jeugdbeweging – geen extra drempel die opgeworpen wordt voor nieuwe kernleden. Er zit nogal wat verloop in de groep, jongeren willen graag tot die groep behoren. Ze krijgen er een zekere status, in JOB, maar ook in de wijk. Ze zijn bijvoorbeeld actief op wijkfeesten, dragen herkenbare T-shirts en zijn daar best wel trots op.

Status, toegang tot lokalen en activiteiten, vorming, EVC-trajecten... Deze voordelen dragen bij tot een bloeiende vrijwilligerswerking. Het vrijwilligersbeleid is eigenlijk van onderuit gegroeid. Wanneer de groep meehelpt aan een straat- of wijkfeest, of klusjes opknapt in de werking, dan wordt een groepsvergoeding voorzien. Dat soort collectieve vergoeding in plaats van een individuele vergoeding, versterkt de vrijwilligerswerking. Het benadrukken van een individuele vergoeding is misschien wel een van de valkuilen waardoor vele werkingen moeilijk een stevige kerngroep op poten krijgen en altijd opnieuw moeten rekruteren en motiveren.

De focusgroep identificeert een aantal voordelen van ze vrijwillige inzet van jongeren naast de eventuele financiële vergoeding:

- De jongeren zelf doen het niet altijd goed op school, maar ervaren hier dat iets leren wel fijn kan zijn, het is goed voor hun zelfbeeld.
- Ze hebben een voorbeeldfunctie naar andere gasten.
- De werking kan dingen op poten zetten die met een beperkt team van beroepskrachten niet mogelijk zouden zijn.

- Het verhoogt de uitstraling naar de buurt, en misschien ook wel naar het beleid.
- De werking houdt een goede voeling met wat leeft onder de jongeren.

Er worden ook een aantal onmisbare voorwaarden op een rijtje gezet:

- Structurele erkenning van individuele vrijwilligers vanuit de werking.
- Structurele erkenning van de vrijwilligersgroep vanuit de werking.
- Ondersteuning door een (charismatische) beroepskracht.

Ook de Mechelse jongeren geven aan dat de vrijwilligersvergoeding welkom is, maar dat de meerwaarde van het vrijwilliger zijn vooral schuilt in de toegang die je op die manier krijgt tot nieuwe activiteiten. Vrijwilligers kunnen initiatief ontwikkelen en worden daarin bovendien ook ondersteund door beroepskrachten.

Het verhaal van de Mechelse muziekstudio 15 wordt als voorbeeld aangehaald. Meteen wordt ook duidelijk gemaakt dat de jeugdwerking – de jongeren noemen het consequent een jeugdcentrum – het voor een groot stuk heeft van mond-aan-mond reclame onder jongeren. *“Jongeren zeggen aan elkaar door dat ze ondersteuning kunnen vinden in het jeugdcentrum, wat het ook is dat ze zoeken of dat hen bezighoudt.”* De jongeren verwijzen naar de uitgebreide jobclubwerking⁶, er wordt gevoetbald in clubverband, er is de muziekstudio, er is een fitnessruimte, je kan TV-kijken, surfen ... *“Er zijn veel meer zo’n plaatsen nodig als ROJM. Wij geven jongeren een doel in hun leven.”*

Waarom zijn er dan beroepskrachten nodig? *“Zij ondersteunen ons, maar wij Brengen andere jongeren binnen, vinden andere activiteiten uit en we denken meer zoals jongeren!”.*

Maar: *“Zij staan altijd achter ons. Als we wat probleempjes hebben in onze studio, dan handelen we dat zelf af, maar we weten dat er back-up is. Altijd.”*

Wat demotiveert onze vrijwilligers?

We zien weinig factoren die echt bezwarend zijn voor vrijwilligers. We moeten hier uiteraard wel voor ogen houden dat we vrijwilligers bevragen die nog actief zijn. Albertijn en Hoefnagels (2011) gingen op zoek naar demotiverende factoren bij afhakers in drie landelijke jeugdwerkingen (ze kregen die weliswaar enkel uit de tweede hand, via andere jongeren die nog actief zijn). De voornaamste redenen zijn: saaie klussen, te weinig waardering, te afstandelijke of te nabije beroepskracht, te weinig het verschil kunnen maken.

Answer Options	Rating Average
Ik heb te weinig inspraak/kan mijn zeg niet doen	1,67
Mijn werk wordt weinig gewaardeerd	1,74
Het kost me teveel tijd	2,04
Het werk is te moeilijk	1,58
Ik krijg te weinig begeleiding	1,74
Het werk is te weinig uitdagend	1,57
Ik begrijp niet goed waar de organisatie voor staat	1,60
Er zijn conflicten tussen beroepskrachten en vrijwilligers	1,84
Onze werking moet aan teveel regeltjes voldoen	1,85
De kinderen en jongeren respecteren me niet	1,82

⁶ Werd eerst gefinancierd door de VDAB, maar via een tender is de opdracht naar een andere actor gegaan.

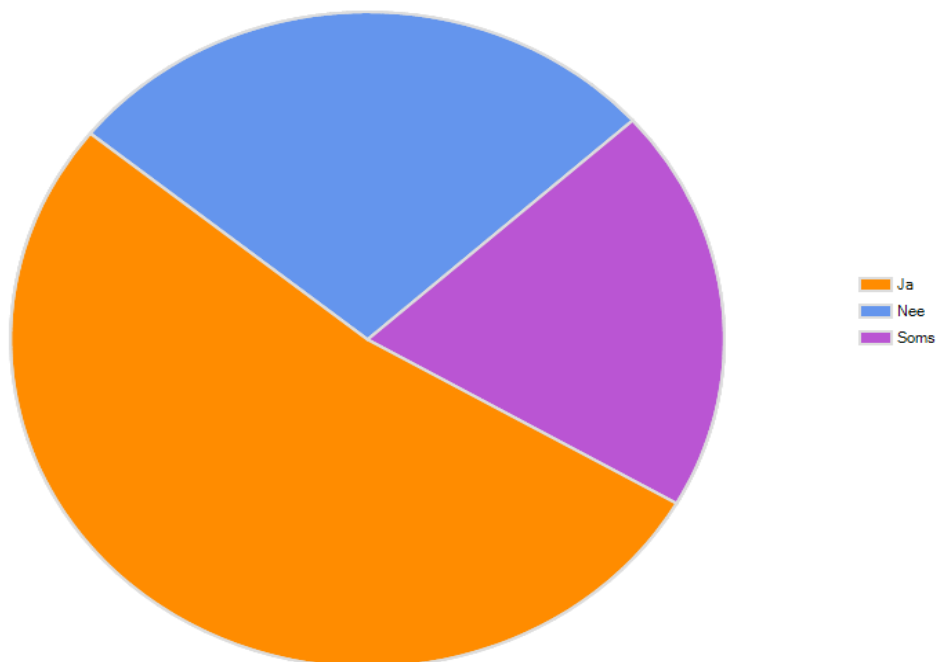
De enige factor die bij ons hoger scoort dan 2 op 4 en dus het werk licht bemoeilijkt is 'tijdsgebrek'. Opvallend is wel dat vrijwilligers die bemoeilijkende factoren ondervinden zichzelf vaak geconfronteerd zien met een samenhang van factoren. Vrijwilligers die bijvoorbeeld aangeven dat conflicten met hun beroepskrachten hun werk bemoeilijken, geven evengoed aan dat hun werk weinig gewaardeerd wordt, dat het hen te veel kost, te weinig uitdagend is en dat ze te weinig begeleiding krijgen. Speelpleinanimatoren zijn licht ondervertegenwoordigd in deze groep, huiswerkbegeleiders zijn oververtegenwoordigd. Deze laatste groep geeft vooral meer aan dat ze *te weinig begeleiding* krijgen.

De groep die vindt dat kinderen en jongeren hen niet respecteren is relatief groot (57 vrijwilligers of 13%). In deze groep zijn speelplein-animatoren oververtegenwoordigd (meer dan 60% van deze groep staat op het speelplein). We zullen straks zien bij de vormingsnoden dat het aantal animatoren dat aangeeft beter wil leren omgaan met grensoverschrijdend gedrag navenant hoog ligt.

Tot slot: de afsprakennota

Slechts de helft van onze werkingen sluit consequent een afsprakennota met elke vrijwilliger. 27,5% doet dat soms, 25% maakt geen afsprakennota op. Wellicht is het interessant mocht Uit De Marge een 'format' van afsprakennota ontwikkelen (gekoppeld aan de deontologische code)?

Sluit de organisatie een contract of afsprakennota af met vrijwilligers?

2.3. doelstelling 3: de vormingsnoden detecteren

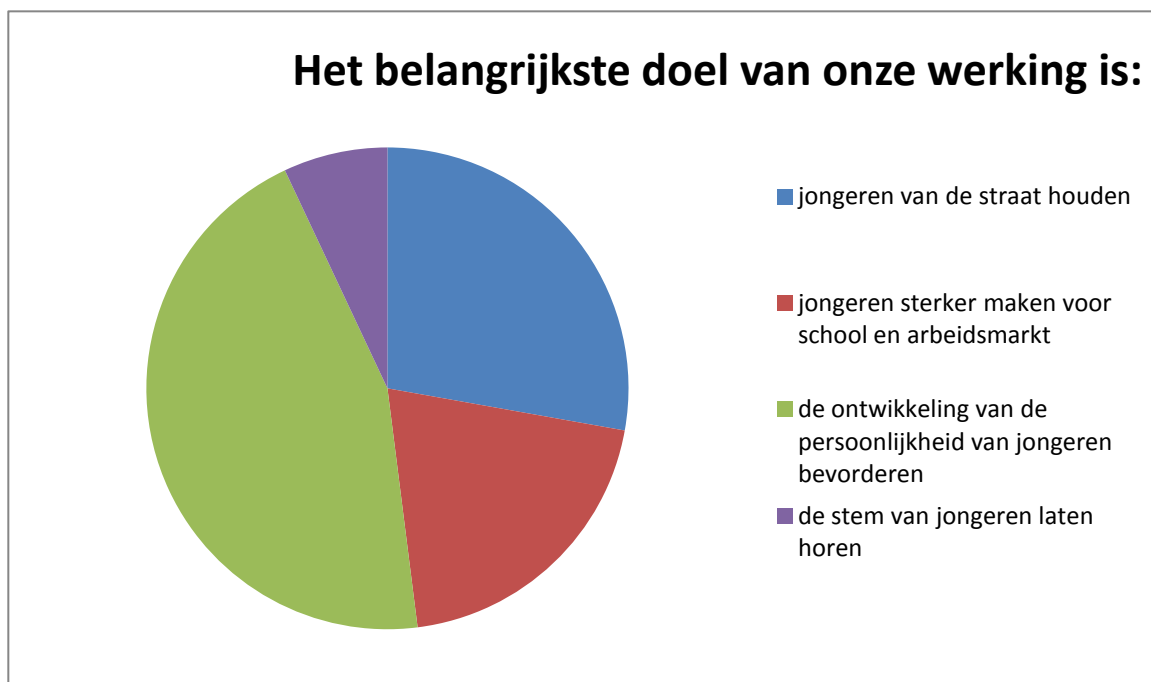
Vanuit welke visie werken onze vrijwilligers?

Vormingsnoden zoals die worden aangevoeld staan niet los van de context waarin men werkt. De visie van waaruit mensen in het werk staan is misschien een originele invalshoek om te kijken naar vormingsnoden.

Answer Options	Response Percent	Response Count
jongeren van de straat houden	27,8%	103
jongeren sterker maken voor school en arbeidsmarkt	20,2%	75
de ontwikkeling van de persoonlijkheid van jongeren bevorderen	45,0%	167
de stem van jongeren laten horen	7,0%	26
<i>answered question</i>		371
<i>skipped question</i>		62

We vroegen onze vrijwilligers wat voor hen het primaire doel is van de jeugdwerking. Het was onze ambitie om daar een 'emancipatorische waardeschaal' in te stoppen.

- Jongeren van de straat houden: emancipatie als preventie, afscherming van negatieve invloeden.
- Jongeren sterker maken voor school en arbeidsmarkt: emancipatie als individuele aanpassing aan de vigerende maatschappelijke waarden en normen.
- Ontwikkeling van persoonlijkheid bevordering: sterker maken van individuele jongeren.
- De stem van jongeren laten horen: maatschappelijke positie van jongeren bevragen.

De resultaten zijn interessant. Ze lieten ons in elk geval twifelen aan de validiteit van onze 'waardeschaal'. Die twijfel werd ook bevestigd in de focusgroepen. Maar eerst de resultaten. Opvallend is dat weinig vrijwilligers erop gericht zijn de stem van jongeren te versterken. Degenen die dat willen zijn overwegend studenten sociale wetenschappen. Ze hebben hun les goed geleerd. Verder verschillen ze weinig van de andere vrijwilligers, behalve dan dat ze de 'goede relatie met de gasten' iets minder belangrijk vinden. Dat wordt alvast niet makkelijk om hun stem te vertolken dus.

De twee grootste groepen kiezen voor 'jongeren van de straat houden' enerzijds en 'de ontwikkeling van jongeren bevorderen' anderzijds. Er zijn wel wat verschillen te merken in deze groepen. Zo is het bijzonder opvallend dat de eerste groep overwegend uit mannen bestaat (63% versus 37%). In de tweede groep – de ontwikkelingsbevorderende groep – is de verhouding precies omgekeerd. Daar vinden we twee derde meisjes.

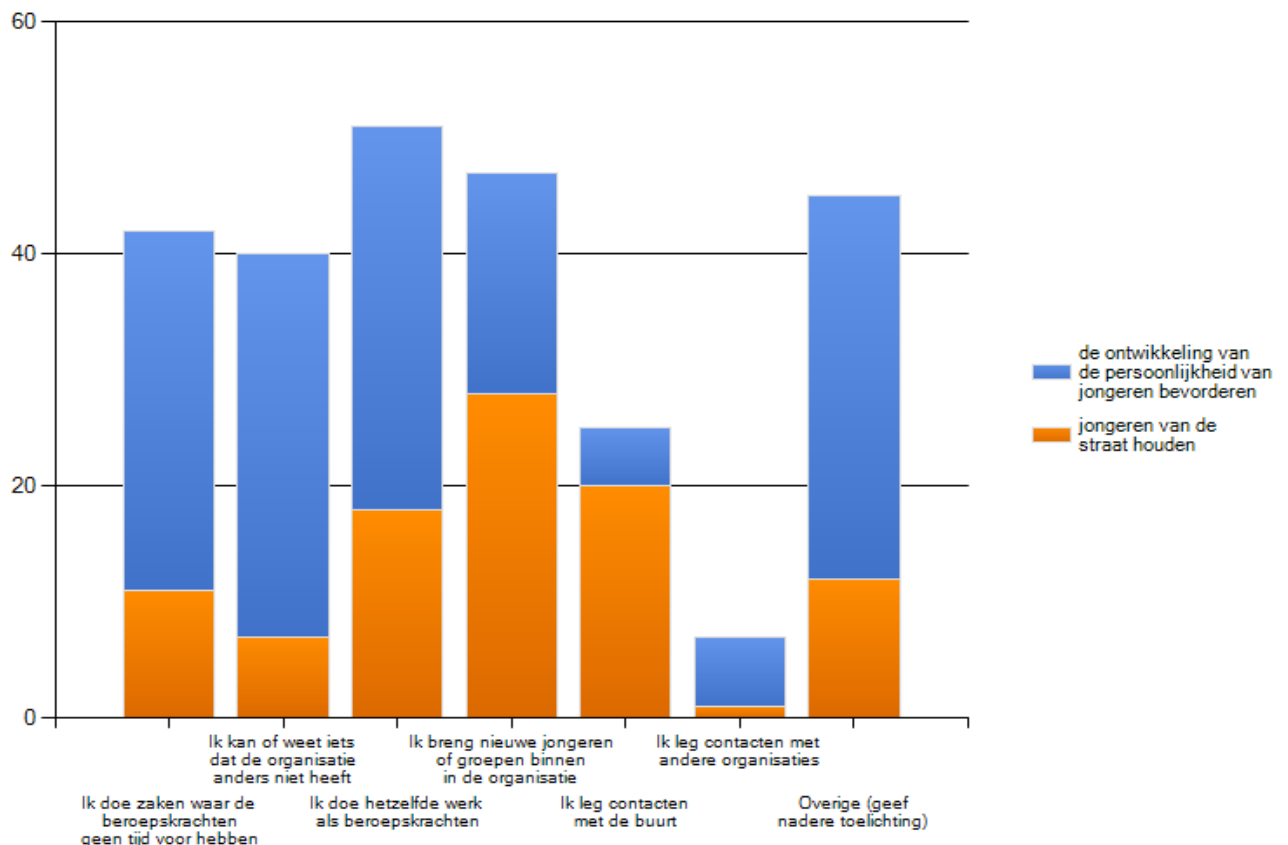
Tweede interessante verschilpunt: bij de Belgen is 1 op 4 van de vrijwilligers geneigd om jongeren van de straat te houden. De andere vrijwilligers kiezen voor het ontwikkelings-spoor. Bij de Marokkaanse groep is meer dan de helft gericht op het van de straat houden van jongeren. Bij de Turkse groep is de balans in evenwicht.

Derde onderscheid: de 'beschermers' zijn overwegend jonger dan 25 jaar (94%), de 'ontwikkelaars' zijn gemiddeld veel ouder (36% is ouders dan 25 jaar).

Vierde vaststelling: de twee groepen vinden we terug in alle functies. Alleen de huiswerkbegeleiders en de beheerders zijn bijna exclusief gericht op het ontwikkeling van de persoonlijkheid van jongeren. De 'ontwikkelaars' zijn meer dan de 'beschermers' externe vrijwilligers. De vrijwilligers die gericht zijn op 'gasten van de straat houden' zijn meer dan de andere doorgegroeid uit de eigen werking.

Ook interessant tenslotte is volgend diagram waaruit blijkt dat de 'beschermers' meer dan de 'ontwikkelaars' gericht zijn op het binnenbrengen van nieuwe groepen in de werking:

Waarom heeft de organisatie jou in de eerste plaats nodig?

Beide groepen volgen meer dan gemiddeld vorming (in beide groepen heeft slechts 24% heeft nooit vorming gevolgd, tegenover 40%, de ganse steekproef). Beide groepen zouden ook graag meer vorming willen volgen over het thema 'omgaan met conflicten'.

En toch zit er dus een duidelijk verschil in visie tussen deze twee groepen. Alleen valt te betwijfelen of we dat ook kunnen aftekenen op onze zogenaamde emancipatorische waar-

deschaal. Temeer daar het profiel van de 'stemversterkers' meer in de lijn ligt van de 'beschermers'. Ook zij zijn jonger, voornamelijk doorgegroeid vanuit de eigen organisatie en meer dan gemiddeld gericht op nieuwe jongeren binnenhalen. Het profiel van de 'toeiders' tenslotte ligt meer in de lijn van de 'ontwikkelaars'. Les extrêmes se touchent, zo ziet het er naar uit. Dat is zelden goed nieuws voor een waardeschaal, maar we kunnen er wel iets uit leren. Het lijkt erop dat zich hier twee benaderingen van jeugdwerk aftekenen:

- Een benadering waarin jeugdwerk gericht is op het verstrekken van een aanvullend en versterkend aanbod in de opvoeding van jongeren zodanig dat ze zichzelf staande kunnen houden in de maatschappij.
- Een benadering waarin jeugdwerk gericht is op het aansluiting zoeken bij jongeren (hen van de straat 'halen') en hen helpt een eigen plaats te veroveren.

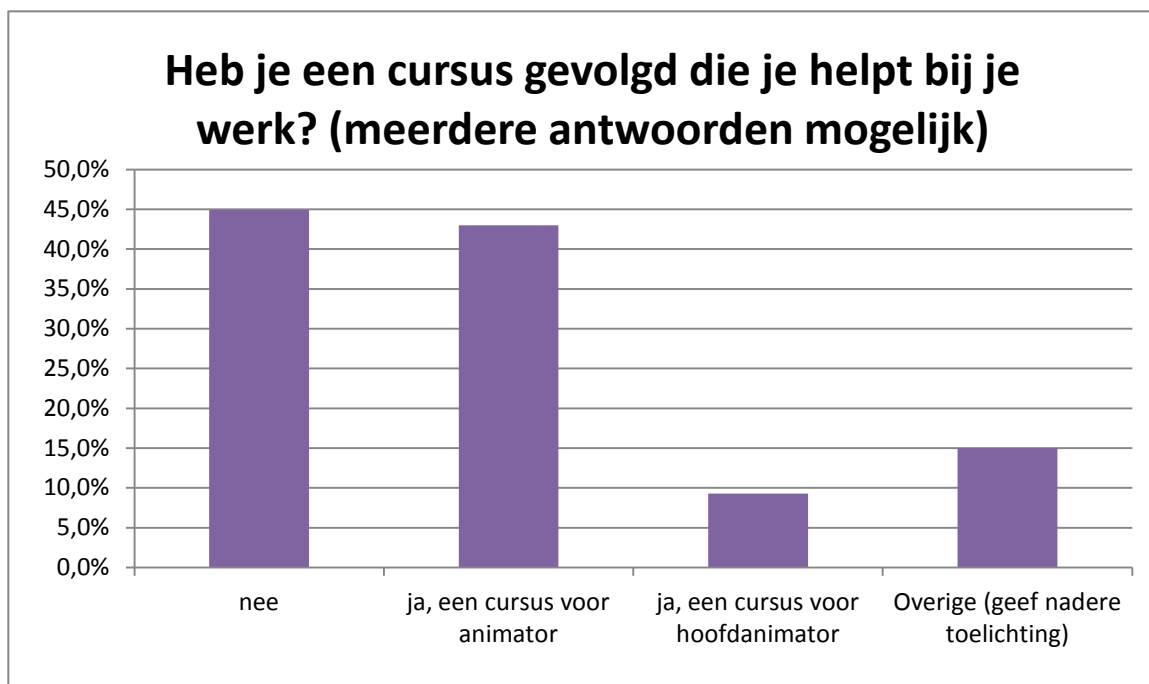
Ook de Mechelse focusgroep bevestigde ons in het vermoeden dat onze waardeschaal redelijk waardeloos is. Bescherming en emancipatie sluiten elkaar niet uit. 'Het komt er op aan jongeren van de straat te *halen*', zo werd benadrukt. Dat hoeft niet noodzakelijk te betekenen dat je ze ook fysiek van de straat haalt, wel dat je hen *'aanspreekt'*, de kans geeft om via jeugdwerk een eigen plek te verwerven, dingen mogelijk te maken die anders niet mogelijk zouden zijn, te ervaren dat ze goed zijn in iets, passie ervaren voor iets, ...

Onze indeling lijkt achteraf bekeken beter aan te sluiten bij het onderscheid tussen een 'eerder aanbodsgestuurde' en een 'eerder leefwereldgericht' benadering te gaan. Het is hier dus niet zo belangrijk welke benadering 'de meest emancipatorische' is. Het gaat wellicht eerder om de vraag welke jongeren het meeste gebaat zijn met deze of gene benadering. Als het bestaande aanbod aansluit bij de leefwereld, noden, zingeving, ... van de jongeren is, komen ze er op af en vinden ze er emancipatorische handvatten. Degenen voor wie dat niet het geval is, moeten van de straat 'gehaald' worden, maar dus niet noodzakelijk om hen toe te leiden naar het bestaande aanbod. Het is aannemelijk dat de groep kinderen en jongeren die een vrijwilliger voor ogen heeft bepaalt welke houding hij/zij aanneemt ten opzichte van het doel van jeugdwerk.

Het zou bijzonder interessant zijn om deze oefening eens over te doen met de beroepskrachten in ons werkveld en het onderscheid dat hier wordt aangevoeld verder uit te diepen. Ook het vormingsaanbod van Uit De Marge kan hier verder aandacht aan besteden. 'Jongeren van de straat halen' is dus belangrijk voor veel (onbetaalde en wellicht ook betaalde jeugdwerkers). Daar kunnen we mee verder. 'Waarom is dat zo belangrijk?' en vooral: 'Is van de straat houden/halen dan genoeg?' Hier is het belangrijk om de (in veel gevallen wellicht legitieme) defensieve, afscherpende houding aan te vullen met een 'stemversterkende' attitude.

Wie volgt vorming?

Bijna de helft van onze vrijwilligers heeft nog nooit een vormingscursus gevolgd. Dat ligt duidelijk niet aan de animatoren op het speelplein. Minder dan 1 op 5 in die groep volgde nog nooit vorming. En 70% van hen wil zelfs graag meer vorming volgen.

In de ganse groep is er overigens een vrij grote vraag naar vorming. Maar liefst 61% wil graag meer vorming volgen. De 242 respondenten die graag meer vorming zouden volgen, gaven volgende thema's aan:

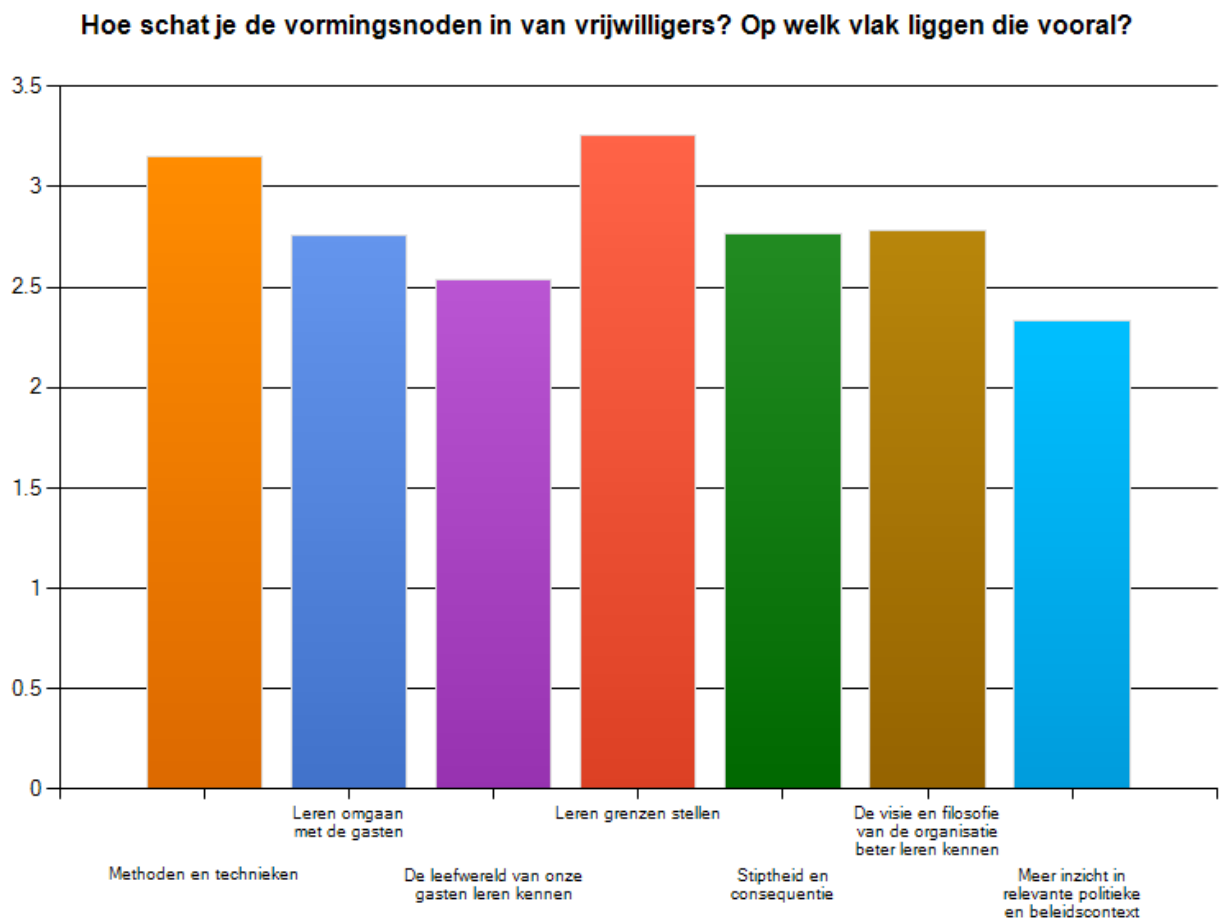
Answer Options	Response Percent	Response Count
Juridisch statuut, vzw-wetgeving	14,5%	35
Nieuwe jeugdwerk methodieken	37,6%	91
EHBO	44,6%	108
Alcohol en drugs	31,4%	76
Omgaan met conflict, agressie, grenzen stellen	57,0%	138
Teamwork	38,0%	92
Werken rond beeldvorming	21,1%	51
Motiveren	44,6%	108
Mijn houding als jeugdwerker	38,8%	94
Technische vorming met betrekking tot mijn specifieke taakopdracht	21,5%	52
Overige (geef nadere toelichting)	5,4%	13
<i>answered question</i>		242
<i>skipped question</i>		191

De monitoren die graag meer vorming zouden volgen, geven exact dezelfde top 3 aan, met telkens nog iets hogere scores: 1. omgaan met conflict 2. EHBO 3. motiveren.

De vrijwilligers die vooral ingezet worden op huiswerkbegeleiding vormen de groep die het minste vorming volgde. 70% volgde nooit een vorming. Meer dan 60% zou wel graag een vorming volgen. Bij hen scoort 'motiveren' het hoogste als thema. Omgaan met conflicten volgt op de tweede plaats.

Er lijkt dus nood aan meer vorming over 'omgaan met conflicten'. De vraag die zich hier aandient werd ook in de focusgroepen opgeroepen: is dit een probleem dat wordt gevoeld op de werkvloer en dat langs deze weg wordt gesignaleerd? Geloven jeugdwerkers ook echt dat vorming hier een antwoord kan op bieden. De reacties in de focusgroepen waren genuanceerd. Agressie onder jongeren en tussen jongeren en begeleiders komt niet meer voor dan vroeger. Vorming rond 'grenzen stellen' en 'omgaan met conflicten' is niet-temin welkom, voor alle begeleiders, zeker voor de jongsten.

Tot slot: wat denken de coördinatoren?

De coördinatoren zien overal vormingsnoden. Er kon een score gegeven worden van 1 tot 4, waarbij 1 slaat op 'geen nood', 2 op 'minieme nood', 3 slaat op 'nood aan vorming' en 4 op 'grote nood aan vorming'. Geen enkele coördinator vindt dat er geen nood is aan vorming met betrekking tot grenzen stellen. Dat thema scoort ook bij hen duidelijk het hoogst. Verder zien ze ook een nood aan vorming op vlak van 'jeugdwerkmethoden en -technieken'. Op de derde plaats komt 'de visie en de filosofie van de organisatie beter leren kennen'. Dat lijkt dan eerder een opdracht van interne participatie en communicatie (en wellicht ook wel *kritische reflectie*).

2.4. doelstelling 4: jeugdwelzijnswerk als sociaal werk

Hier ruimen we plaats in voor die kritische reflectie op basis van de gegevens die we hierboven hebben opgesteld. Er wordt wel eens gezegd dat *'vrijwilligerswerk niet aanslaat bij maatschappelijk kwetsbare groepen.'* Dat klopt dus niet met de feiten. In de focusgroepen werd wel duidelijk gesteld dat vele jongeren zich zelf niet zien als 'een vrijwilliger' (dat is wellicht niet zo anders in de jeugdbeweging?), maar wel als iemand die vrijwillig meewerkt aan een specifieke werking. Ze komen naar de 'club', het jeugdhuis, het jeugdcentrum, ... omdat ze zich daar thuis voelen. Ze voelen wel heel goed aan dat de jeugdwerking niet zomaar hetzelfde is als bijvoorbeeld een voetbalclub. Hier kunnen ze met alle vragen terecht, hier worden ze ondersteund, hier kunnen ze mee vorm geven aan een leuke en zinvolle vrije tijd. Het is met andere woorden belangrijk om jongeren te laten voelen hoe een actieve bijdrage een meerwaarde kan zijn in hun leven.

Een verbindend vrijwilligersbeleid?

Vrijwilligers moeten de kans krijgen om als actoren betrokken te worden. Ze moeten gecoacht en gevormd worden. Vrijwilligersbeleid ontwikkelen betekent steeds ook het beroepskrachtenbeleid heroriënteren. We pleiten voor een verbindend vrijwilligersbeleid (Verschelden, 2010) waarbij vrijwilligers en beroepskrachten partners zijn.

- Organiseer gezamenlijke training en vorming voor vrijwilligers en beroepskrachten.
- Beperk de hiërarchische verhouding tussen beroepskrachten en vrijwilligers.
- Stel een coördinator aan voor iedereen, geen aparte vrijwilligerscoördinator

Kortom: een gedeelde verantwoordelijkheid, geen verdeelde verantwoordelijkheid. Vrijwilligers en beroepskrachten vormen zoveel mogelijk één team. De verleiding om efficiënter te werken door vrijwilligers op de eerste lijn te zetten, terwijl beroepskrachten zich terugtrekken als managers op de tweede lijn (dossiers, administratie, coaching) komt de inhoud van het jeugdwerk niet ten goede (zo kunnen we ook leren van de Engelse ontwikkelingen, zie verder).

In de werking is er voortdurende dialoog tussen beroepskrachten, vrijwilligers en jongeren over jeugdwerk en over hun plaats in de werking en de samenleving. Werken met vrijwilligers betekent dus niet automatisch minder werk voor beroepskrachten. Misschien zelfs integendeel. Jongeren laten evolueren van deelnemer naar deelhebber, jongeren leren verantwoordelijkheid geven is een proces waarbij je als jeugdwerker meer tijd en energie insteekt dan je er - op korte termijn althans- van terugkrijgt. Beroepskrachten doen het dus niet om werk te besparen, maar omdat ze geloven in de meerwaarde voor de jongeren vanuit de visie en missie van de organisatie.

Vrijwilligers maken beweging

De inzet van betaalde werkrachten is noodzakelijk om jeugdwerk bruikbaar te maken voor maatschappelijk kwetsbare kinderen en jongeren. Deze 'professionalisering' zorgt ervoor dat de jeugdwerker beschikbaar is voor kinderen, jongeren en ouders, dat hij/zij kan inzetten op de opbouw van een vertrouwensrelatie met de kinderen, dat hij bruggen kan bouwen naar instellingen in andere levensdomeinen en dat hij een signaalfunctie kan vervullen door aanwezig te zijn op platforms en adviesraden. Alle maatschappelijk kwetsbare kinderen en jongeren hebben recht om aan te sluiten bij jeugdwerk dat voor hen bruikbaar is.

Vanuit historisch perspectief zien we dat zowat alle vormen van sociaal werk (algemeen welzijnswerk, jeugdwerk, samenlevingsopbouw, vormingswerk, ...) ontstaan zijn vanuit particulier initiatief gedragen door vrijwilligers. Dat geldt ook voor het jeugd welzijnswerk. Zowel voor de eerste golf van jeugd welzijnswerk in de tweede helft van de 19de eeuw (de patronaten) als voor de tweede golf van jeugd welzijnswerk zo'n honderd jaar later (de wer-

kingen kansarme jeugd). Diverse ontwikkelingen hebben er toe geleid dat vele deelsectoren van het sociaal werk volledig geprofessionaliseerd werden. De rol van vrijwilligers evolueerde van een dragende rol naar een aanvullende rol. Dat heeft te maken met:

1. het benadrukken en afbakenen van een eigen specifieke professionele expertise (waardoor sectoren ook geleidelijk aan van elkaar weg groeiden)
2. het beklemtonen van effectiviteit en efficiëntie (zeker naarmate overheden zich ook meer inhoudelijk gingen bemoeien met sociaal werk en evaluatie meer gebaseerd werd op output eerder dan op planning)
3. en het onderkennen van de complexiteit van sociaal werk (te moeilijk om aan weinig opgeleide vrijwilligers over te laten).

De professionalisering in het sociaal werk is in bepaalde sectoren ver doorgeslagen en dat heeft contraproductieve effecten (zie bv. Andrews, 1992):

- o Werken in functie van het beroep: er is een duidelijk risico dat professionalisering leidt tot afstandelijkheid. Beroepskrachten voeren hun beroep uit, volgens de regels van het beroep. Ze laten zich eerder leiden door professionele regels (en belangen) dan door de leefwereld van de doelgroep.
- o Creëren en versterken van breuklijnen: beroepskrachten vertonen een sterke neiging om te categoriseren, doelgroepen te onderscheiden en (vaak ongewild en onbewust) van elkaar af te scheiden.
- o Fragmenteren van de realiteit: beroepskrachten focussen op deelproblemen waarin ze gespecialiseerd zijn. Weinig professionals richten zich nog op de (lokale) gemeenschap als geheel. Vaak laten ze zich bij probleemdefiniëringen leiden door de oplossingen die in hun aanbod voorhanden zijn.
- o Verbergen achter het mandaat: er is een sterke nadruk op het afleggen van verantwoording. Vaak gaat dat echter gepaard met het afschuiven van verantwoordelijkheid. Mensen verschuilen zich achter hun afgebakende mandaat.
- o Ontwerpgericht denken: beroepskrachten denken oplossingsgericht. Ze sluiten daarbij vaak aan bij een beleid dat wordt opgebouwd met een blauwdruk van de 'ideale samenleving' als richtsnoer waar naar toe wordt gewerkt. Deskundigheid en methodische expertise worden hoog in het vaandel gedragen, maar kritische, fundamentele reflectie over de eigen praktijk is moeilijk want impliceert een kwetsbare opstelling. Ruimere referentiekaders blijken bovendien niet voor handen of bieden te weinig houvast. 'Theorie' en 'visie' worden vieze woorden.

Dat laatste punt toont ook hoe praktijk en beleid naadloos op elkaar aansluiten. Ongewild hebben vele delen van het geprofessionaliseerde sociaal werk een beleidspraktijk in de hand gewerkt die functionalistisch geïnspireerd is: iedere sector focust elk voor zichzelf op het 'bereiken' van mensen. Ontwikkelingen binnen de sectoren zijn gericht op het verhogen van het bereik (meer effectiviteit) of op het verkleinen van de maatschappelijke kost door bijvoorbeeld schaalvergroting of inschakelen van vrijwilligers (meer efficiëntie).

Het gebrek aan kritische reflectie vandaag zien we bijvoorbeeld geïllustreerd in de vaststelling dat heel wat beginnende jeugdwerkers de handvatten en referentiekaders ontbreken om de evidentie van een jeugdwerkbeleid en -praktijk gericht op toeleiding naar het mainstream aanbod te bevragen. Er worden steeds meer instrumenten ontwikkeld die gericht zijn op het versterken van die evidenties (monitoring van output, nadruk op cijfergegevens, individuele dossiers...). Instrumenten die gericht zijn op het bevorderen van fundamentele discussie zijn veel minder voorhanden. Zo krijgen we langzamerhand een sociaal werk zonder pedagogische vraagstelling. Of: een jeugdbeleid dat losstaat van jongeren. Deze ontwikkelingen versterkt het risico dat ons jeugdwerk vertrekt vanuit haar abstracte methodiek

en niet vanuit de concrete leefwereld van jeugdigen. Dat het pleidooi voor professionalisering, ook sterk gedragen door het Europese niveau, niet noodzakelijk zal bijdragen tot het verhogen van het kritische gehalte in ons jeugdwerk kunnen we vaststellen bij degenen die ons voorgedaan zijn op het professionaliseringspad. We zien het in de ons belovende sectoren, maar ook in het buitenland. In de UK bijvoorbeeld werd het jeugdwerk diepgaand geprofessionaliseerd in de tweede helft van vorige eeuw. Het jeugdwerk is in die periode indringend veranderd: van groepswork, vaak vertrekkende vanuit een jeugdclubwerking naar projectwerking en gericht werken met individuele jongeren (Robertson, 2008). Er is vanuit de praktijk relatief weinig verzet geweest tegen die veranderingen die van bovenaf werden opgelegd. Packham (2008) meent dat dit voor een deel te wijten is aan het feit dat beroepskrachten, noch in hun opleiding, noch in hun praktijk leren om te gaan met vrijwilligers en de diversiteit aan noden, behoeften en mogelijke bijdragen die vrijwilligers te bieden hebben.

Het jeugdwerk is, samen met het sociaal-cultureel werk met volwassenen, een van de minst geprofessionaliseerde sectoren in het ruimere sociaal werk. Lorenz (2009) noemt deze *'onvoltooide' professionalisering* de kracht van het jeugdwerk. Hij wijst op de mogelijke rol van *'de vrijwilligers'* als kritische spiegel. Er is weinig draagvlak in het sociaal werk voor kritische reflectie (*'doen we wel de goede dingen?'*). Onze energie gaat vooral naar ontwerpgerichte vragen (*'doen we de dingen goed?'*). Beide vragen zijn uiteraard zinvol. Zonder een stevig beleidskader kan een open, reflexief beleid verwateren tot schijnbaar arbitrair handelen of ad-hoc beleid, waarbij initiatieven tot stand komen op basis van toevallige interesses en aandachtspunten van beleidsmakers of veldwerkers. Er is dus wel degelijk een richtinggevend kader nodig, maar het is van belang dat het kader niet uitgroeit tot een onbespreekbare evidentie. Schuilt hier een meerwaarde van de inbreng van vrijwilligers? Jeugdwerk komt tot stand in een dialoog tussen overheden, jeugdwerkers en jongeren. In dat samenspel kunnen vrijwilligers een centrale rol spelen. Vanuit hun betrokkenheid op de doelgroep hebben vrijwilligers de potentie om onafhankelijk te denken van vigerende beleidskaders. Vrijwilligers kunnen het draagvlak vergroten voor jeugdwerk, ze kunnen ook nieuwe dynamiek binnenbrengen, ze kunnen zich dingen permitteren die beroepskrachten niet kunnen.

Deel III Besluit: Reprofessionalisering, geen deprofessionalisering

Deze analyse toont het grote belang van een goed uitgebouwd vrijwilligerswerk en vrijwilligersbeleid in een geprofessionaliseerde WKJ-sector. De nadruk op het belang van vrijwilligerswerk is geen pleidooi voor *deprofessionalisering*, maar voor *reprofessionalisering*, voor het tegengaan van de functionalisering en het verlies aan kritisch-maatschappelijke reflectie (en vaak uiteindelijk ook het verlies aan maatschappelijk draagvlak) die daar mee gepaard lijkt te gaan. Professionalisering mag dus niet enkel leiden tot een beklemtonen van technische professionaliteit (inzet van de juiste methodiek op het juiste moment), maar moet in alle openheid ook het normatieve element van onze praktijk expliciteren (zie Kunneman, 1996).

Recent onderzoek in de UK wijst uit dat professionele jeugdwerkers zowat de helft van de tijd achter hun computer zitten, *'ticking boxes and filling forms'*. Het jeugdwerk is uitgegroeid tot een geprofessionaliseerde sector, maar kritische vragen zijn onderbelicht. De recente discussie tussen Bernard Davies, *éminence grise* van het Engelse jeugdwerk en Fiona Blacke van de NYA (National Youth Agency) spreekt boekdelen⁷. De kritische vragen van Davies (*'What kind of youth work do we want in the future?'*) worden droogweg afgeblokt

⁷ <http://www.cypnow.co.uk/news/1031676/Youth-work-expert-hits-NYA/>

door Blacke (*'The question is not what type of youth work will there be, but will there be any at all'*). Blacke roept op om niet moeilijk te doen en vraagt het jeugdwerk zich in te schakelen in een agenda eenzijdig aangestuurd door ontwerpgericht denkende overheid, die – zeker in tijd van crisis – haar hoop stelt op een enge invulling van preventie: monitoring, beheersen en controleren van de individuele ontwikkeling van kinderen en jongeren en het 'wegcijferen' van diversiteit in sociale contexten. Het Engelse jeugdwerk is dan wel geprofessionaliseerd en geniet een bijna statutaire positie, maar in haar eenzijdig methodische identiteit is ze niet bestand tegen het nieuwe maakbaarheidsdenken waarvan onze samenleving doordrongen wordt (Schuyt, 1991): de probleemdefiniëring wordt van buiten- en bovenaf uitgetekend, het jeugdwerk mag de gepaste methodieken inzetten om de problemen op te lossen en krijgt actueel een negatieve evaluatie (en bijhorende financiële afstraffing) omdat individuele streefdoelen niet worden gehaald⁸ (Davies, 2010).

Een verbindend vrijwilligersbeleid in een verbonden jeugdwerkbeleid?

Er zijn veel vrijwilligers actief in ons jeugdwerk. Vandaag hebben we echter een jeugdwerkbeleid dat enerzijds gestuurd wordt door een jeugdwerkdefinitie die zich beperkt tot het sociaal-culturele, vrijetijd domein en de nadruk legt op het recht op spelen. Anderzijds wordt de noodzaak erkend aan een (geprofessionaliseerd) jeugd welzijnswerk dat zich toelegt op het verwerven van competenties die moeten leiden naar vlotte individuele inschakeling op arbeidsmarkt of in het onderwijs.

In beide gevallen lopen we het risico een jeugdwerkbeleid te ontwikkelen dat los staat van een groot deel van haar doelgroep en ook geen eigen finaliteit ontwikkelt. Wat met competenties die minder individueel te vatten zijn, maar eerder verwijzen naar maatschappelijke uitdagingen? Solidariteit, zingeving, sociaal en politiek bewustzijn, institutionele competenties ...? Vrijwilligers en beroepskrachten kunnen elkaar aanvullen en versterken in het ontwikkelen van een organisatorische visie waarin beleidsmatige, institutionele en doelgroepbepaalde factoren samen gebracht worden. De ontwikkeling van deze gescheiden circuits in het jeugdwerk is dus ook op dat vlak negatief.

Het jeugdwerk heeft in die zin geen andere evolutie doorgemaakt dan het volwassenenwerk. Ook daar zijn het sociaal-culturele werk en het sociale werk (in de zin van algemeen welzijnswerk en individuele dienstverlening) uit elkaar gegroeid. De eerste sector is blijvend gestoeld op vrijwilligerswerk ondersteund door beroepskrachten. In de tweede sector is de verhouding net omgekeerd. Er is wel een verschil tussen beide sectoren en dat is tegelijk een mogelijkheid en een bedreiging: het jeugd welzijnswerk is inherent onderdeel van het jeugdwerk. Bij de volwassenen zijn de doelgroepgerichte en welzijnsgerichte methodieken in het sociaal-culturele werk netjes weggepromoveerd: opbouwwerk naar welzijn of basis-educatie naar onderwijs. In het jeugdwerk leek men lange tijd diezelfde kloof tussen cultuur en welzijn te zullen institutionaliseren. De JAC's werden overgeheveld naar welzijn. De jeugdwerkingen die zich richten op maatschappelijke kwetsbare jeugd hielden een pleidooi op het einde van de 1990s om dezelfde beweging te maken. De aanwezigheid van jeugd welzijnswerk en zgn. 'algemeen jeugdwerk'⁹ in een globaal jeugdwerklandschap is een im-

⁸ Fiona Blacke over de evaluatie van jeugdwerk: "The select committee asked why there was no single matrix available that shows 'if you invest X in this kind of youth work intervention you will save Y down the line in health, crime community cohesion etc,'" added Blacke. "We are now working with partners to bring the tools together to create such a system, which can be used and recognised by councils, and is owned by the sector." (Mahadevan, 2010). Deze argumentatie toont hoe jeugdwerkers zelf volledig meegaan in het individualiserende outcome-focused beleid dat hen wordt opgelegd. Ze hebben blijkbaar noch de visie, noch het draagvlak om een meer gemeenschapsgerichte praktijk, aansluitend bij de leefwereld van kinderen en jongeren te verdedigen.

⁹ Algemeen jeugdwerk, (doelgroep)specifiek jeugdwerk, jeugd welzijnswerk, traditioneel jeugdwerk, klassiek jeugdwerk, regulier jeugdwerk, mainstream jeugdwerk, ... Het zijn allemaal discutabele termen. Alle jeugdwerk is doelgroepgericht en alle jeugdwerk is gericht op (individueel en maatschappelijk) welzijn, maar we moeten ergens een keuze maken. In deze tekst gebruiken we 'algemeen jeugdwerk' wanneer we doelen op het jeugdwerk dat vnl.

mense verrijking voor de jeugdwerksector omdat we constant aan onze roots worden herinnerd: jeugdwerk is 'sociaal' werk in de ware zin van het woord. Jeugdwerk speelt zich af in de sociale sfeer van onze samenleving en richt zich op het hanteerbaar maken van de spanningen tussen individuele aspiraties en maatschappelijke verwachtingen. Die spanningen uiten zich anders naargelang de maatschappelijke positie van jeugdigen. Een jeugdwerkaanbod dat voor de ene jongere emancipatorische handvatten biedt, doet dat daarom niet evident voor andere jongeren die in andere opvoedingssituaties opgroeien.

De inzet van beroepskrachten in het jeugdwerk is dus belangrijk, maar evengoed is de betekenis van vrijwilligers in een geprofessionaliseerde sector van groot belang voor de WMKJ werksoort. De nadruk op het belang van vrijwilligerswerk is geen pleidooi voor het afbouwen van professionalisering. Vrijwilligers handelen zeker niet per definitie vanuit een kritisch-reflexieve houding. Vaak wordt dat ook niet bevorderd precies omdat ze vanuit een management-denken ondersteund worden, niet vanuit een sociaal-pedagogisch kader waarbinnen vrijwilligers en beroepskrachten een gedeelde verantwoordelijkheid dragen. We moeten er ons ook voor hoeden om centrale aspecten van ons werk (bv. het relationele) weg te duwen naar de vrijwilligers en de beroepskrachten te versterken in een eerder technisch-coördinerende rol (Verschelden, 2010). De inzet van vrijwilligers heeft precies een meerwaarde vanuit haar wisselwerking met de professionele inzet. Die wisselwerking wordt echter bemoeilijkt door al te strikte functie-omschrijvingen of hiërarchische verhoudingen tussen vrijwilligers en beroepskrachten¹⁰. Nu al leidt de herwaardering van vrijwilligerswerk bijvoorbeeld tot een tendens in het sociaal beleid (maar ook in het jeugdbeleid) om professionele inzet terug te duwen naar de tweede lijn. Beroepskrachten worden dan verondersteld te regisseren, beleid uitstippelen, managen en monitoren, ... Het eigenlijk 'sociale' werk wordt overgelaten aan vrijwilligers. Tegelijk is er echter de constante vrees dat vrijwilligers te weinig opgeleid zijn om met complexe vraagstukken om te gaan. Dat leidt dan weer tot het inperken van handelingsruimte en verantwoordelijkheid van vrijwilligers. Uiteindelijk slotsom is een totale afbouw van het noodzakelijk 'leefwereldbepaalde' aspect in sociaal werk.

Jeugdwerk emancipeert, vrijwilligers ontgrenzen jeugdwerk?

Jeugdwerk emancipeert! Dat was het motto van het eerste Vlaamse Jeugdwerkbeleidsplan dat tien jaar geleden voor het eerst werd opgemaakt. Dat plan was gebaseerd op een oprecht en onderbouwd pleidooi voor *'de definitieve erkenning van de waarde van het Vlaamse Jeugdwerk'*. Deze erkenning *'moet het oneigenlijke gebruik van het jeugdwerk tegengaan. De groeiende trend om het jeugdwerk te beperken tot allerlei preventie-initiatieven moet worden gestopt. ... 'Jeugdwerk sluit in, in plaats van uit'* (Ministerie van de Vlaamse Gemeenschap, 2001: p.4-5). Dat was een terechte kritiek op de stijgende instrumentalisering van jeugdwerk, waarbij steeds meer ingezet wordt op toeleiden naar het eigen aanbod en daaraan gekoppelde 'eindtermen'. In de eerste editie van het Jaarboek van Uit De Marge/Cera (Coussée en Mathijssen, 2011) hebben we uitgebreid geschetst hoe ook een jeugdwerk dat zich niet laat instrumentalisieren exclusief kan zijn in plaats van inclusief. Veel lokale besturen hanteren immers impliciete maatstaven over wat jeugdwerk is: initiatieven gedragen door jonge vrijwilligers in de vrije tijd. Een jeugdwerk dat vertrekt vanuit een dergelijke methodische, netjes afgebakende definitie sluit bepaalde groepen uit, in de eerste plaats die groepen die zich niet herkennen in of erkend voelen door het aanbod. Jeugdwerk emancipeert jongeren en marginaliseert tegelijkertijd andere jongeren. Hoe be-

draait op zichzelf organiserende jeugdigen. Jeugdwereldzinnig staat dan voor dat jeugdwerk dat zich richt op jeugdigen in maatschappelijk kwetsbare posities, wetende dat er een grote kloof gaapt tussen de leefwereld van deze jeugdigen en de leefwereld van de jeugdigen die het zgn. algemeen jeugdwerk bevolken.

¹⁰ Hiërarchische verhoudingen die overigens omgekeerd liggen in het zgn. algemene jeugdwerk dan in het zgn. jeugdwereldzinnig, wat in beide gevallen nefast zou kunnen zijn.

perkter de definitie, hoe uitgebreider de uitsluitingsmechanismen zijn. We verdedigden daarom een switch van een aanbodsgestuurde benadering (waarin toegankelijkheid vooropstaat) naar een leefwereldgerichte benadering (waarin bruikbaarheid vooropstaat). Dat betekent dat we de diversiteit waarin kinderen en jongeren opgroeien als uitgangspunt nemen en niet een bepaald jeugdwerkmodel.

De focusgroepen leerden ons veel over de mogelijkheden van een evenwichtige mix van beroepskrachten en vrijwilligers (hoewel de vrijwilligerswerking wellicht op vele plaatsen nog sterker kan worden uitgebouwd). Die mix is interessant op het niveau van de gasten, maar ook op het niveau van de werking en de gedragenheid in een buurt. Ook op het niveau van wat de *jeugdwerkideologie* kunnen noemen is dit bijzonder interessant. We komen hier terug op de tweedeling die we hierboven maakten tussen eerder aanbodsgestuurde en eerder leefwereldgerichte benaderingen:

- In de eerste benadering voegen jeugdwerkingen zich naadloos in in de bestaande jeugdwerkideologie (vertrekken vanuit de vrije tijd, nadruk op het recht op spelen, niet bezig zijn met hulpverlening, niet bezig zijn met school en werk, ...). Vrijwilligerswerk dat daarbinnen wordt opgezet is in de eerste plaats uitvoerend en vaak ook socialiserend van aard. Jongeren ondersteunen mee de werking, de werking (die van bovenaf werd ontwikkeld) wordt ook een beetje meer van hen, ze leren er verantwoordelijkheid opnemen, ze leren er allerhande vaardigheden, ...
- De tweede benadering vertrekt van een ruimte (niet noodzakelijk een gebouw overigens) en vooral de mensen die actief zijn in die ruimte en jongeren aanspreken. Er wordt niet vertrokken vanuit een welomschreven aanbod of concept (tenzij een basisaanbod en een aantal deontologische werkingsprincipes). Dan komen jongeren aandragen met gekke ideeën of met vragen waar ze mee worstelen en gaan de werkers daar iets mee doen samen met de gasten. Dit soort vrijwilligers denkt niet in termen van de klassieke jeugdwerkideologie, maar geeft vorm aan een eigen project. Dit jeugdwerk groeit van onderuit, krijgt vorm vanuit de gasten. Het is altijd zoeken en aftasten, maar de jeugdwerk-ideologie wordt hier duidelijk verruimd. Jobkot, fitness, voetbal, muziekstudio, ... Dit moet allemaal kunnen, ook al nemen ze het werk over van de instellingen (VDAB), andere verenigingen (sport en cultuur) of gaan ze in concurrentie met de markt (fitness). Er zijn overigens goede afspraken te maken met al die instellingen, verenigingen en organisaties. Ze versterken dus de sociaalpedagogische ruimte tussen formele ('geregelde') instituties en een koloniserende markt. Uiteraard zijn er ook in dit soort werkingen vrijwilligers die gericht zijn op 'de organisatie' (en bijvoorbeeld de instuif open houden).

Vanuit deze tweede insteek gaat jeugdwerk haar grenzen verleggen. Dit is bijzonder veeleisend – ook omdat we botsen op de grenzen van anderen – en kan naar ons aanvoelen moeilijk slagen zonder beroepskrachten (of je hebt een paar echte 'gekken' nodig). Ook duidelijk: er zijn heel wat administratieve-ambtelijke klippen te nemen. *Maar er worden jongeren aangetrokken die het klassieke concept 'jeugdwerk' niet kennen en/of voelen dat het niets voor hen is. Jeugdwerk wordt bruikbaar*, toegankelijkheid is dan veel minder aan de orde. Hoewel we natuurlijk nog altijd bij de jongeren moeten 'aanspreken', letterlijk en figuurlijk. *De mond aan mond reclame* van onze jonge vrijwilligers is daar onmiskenbaar belangrijk in. Ook de betrokkenheid van de buurt (en volwassen buurtbewoners en/of lotgenoten) is hierin belangrijk. Daaraan kan zeker nog gewerkt worden. Ook de WMKJ's zijn een stukje 'jeugdland'.

Jeugdwerk biedt dus wel inderdaad emancipatorische handvatten, ook aan maatschappelijk kwetsbare kinderen en jongeren, maar daarvoor hebben we deze 'ontgrenzende' benadering

nodig als een volwaardig onderdeel van onze jeugdwerkideologie. Dat vereist professionalisering, zij het niet de klassieke professionalisering die we gezien hebben in de geformaliseerde sectoren van het sociaal werk. Dat soort professionalisering heeft immers alleen maar tot meer grenzen geleid. Dit pleidooi voor 'verstandige professionalisering' staat dus haaks staat op actuele tendensen waarin wel enthousiast gepleit wordt voor geïntegreerd werken, maar waar vooral taakafbakening en verdeelde verantwoordelijkheid centraal staan. De verschillende sectoren van het 'sociaal' werk staan nog steeds naast elkaar, ook op lokaal vlak. Iedereen is bezig met dezelfde gezinnen, maar vanuit de eigen professionele invalshoek. Niemand heeft tijd, niemand heeft geld, om in te zetten buiten het eigen wel-omschreven, beperkte eigen mandaat. Jongeren worden fragmentarisch ondersteund, vanuit het eigen aanbod (arbeidsbemiddeling, gezondheid, huisvesting, opvoedingsondersteuning, schoolremediëring, ...), terwijl de verschillende problemen op de verschillende domeinen met elkaar samenhangen. De prestatiedruk die opgevoerd wordt vanuit de overheid (onder druk van een economie in crisis) heeft in een dergelijk verdeeld landschap bovendien als gevolg dat mensen die echt en misschien permanent ondersteuning nodig hebben te rap los worden gelaten.

Beroepskrachten in het sociaal werk veroveren steeds minder de ruimte om te vertrekken vanuit de geleefde realiteit van mensen in maatschappelijk kwetsbare posities. Ze laten zich, vaak onbewust, leiden door de externe criteria die opgelegd worden door overheid of andere managers. Jeugdwerk is daarom een wezenlijk onderdeel van het sociaal werk. Niet de gewenste realiteit, maar de concrete werkelijkheid is het startpunt van jeugdwerk. Jeugdwerk als non-formele leeromgeving heeft daartoe alle troeven in handen, meer dan de geformaliseerde sectoren waaruit het is gegroeid: onderwijs enerzijds, sociaal werk anderzijds.

Precies daarom is het verbonden samengaan van beroepskrachten en vrijwilligers uitermate belangrijk in het jeugdwerkzijnswerk. Beroepskrachten creëren 'enabling niches' (Steenssens en Van Regenmortel, 2011) waarin vrijwilligers kunnen groeien in verantwoordelijkheid. Vrijwilligers creëren de ruimte waarbinnen actuele, beperkende jeugdwerkdefinities kunnen bevraagd en uitgebreid worden, ook en vooral op lokaal vlak.

Referenties

- Albertijn, M. & Hoefnagels, K. (2011). *Gemotiveerde vrijwilligers in het jeugdwerk. Handvaten voor een motiverend vrijwilligersbeleid*. Antwerpen: Tempora.
- Andrews, D. (1992). Beyond the professionalisation of community work. *Social Alternatives*, 11(3): 35-38.
- Coussée, F. en Mathijssen, C. (red.) (2011). *Uit de marge van het jeugdbeleid. Werken met maatschappelijk kwetsbare jeugd*. Leuven: Acco.
- Davies, B. (2010). Straws in the Wind: The State of Youth Work in a Changing Policy Environment. *Youth & Policy*, 105, 9-36.
- Hustinx, L. & Lammertyn, F. (2001). Vrijwilligerswerk tussen vrijheid en onzekerheid. Uitdagingen voor een eigentijds vrijwilligersbeleid. *Oikos. Politiek, milieu & cultuur*, 17(2): 24-42.
- Kunneman, H. (1996). *Van theemutscultuur naar walkman-ego: contouren van post-moderne individualiteit*. Meppel: Boom.
- Lorenz, W. (2009). The function of history in the debate on social work. In: Verschelden, G., Coussée, F., Vandewalle, T. & Williamson, H. (eds.). *The history of youth work in Europe. Relevance for youth work policy today* (pp. 19-28). Strasbourg: Council of Europe Publishing.
- Mahadevan, J. (2010). NYA chief defends youth work evidence base. *Children & Young People Now*, 28 January 2010. <http://www.cypnow.co.uk/bulletins/>
- Leijenaar, M. & Niemöller, K. (1994). Participatie in maatschappelijke organisaties. In: Dekker, A. (2001). *Civil society en vrijwilligerswerk I. Verkenningen van een perspectief op vrijwilligerswerk* (pp. 241-262). Rijswijk: Sociaal en Cultureel Planbureau.
- Leroy, F., Verboven, A. & Holderbeke, F. (2011). Vrijwilligerswerk activeren?! In: Mathijssen, C. & Hambach, E. (eds.). *Inschakelen van kwetsbare vrijwilligers. Resultaten van het project vrijwilligerswerk versterkt* (pp. 133-142). Brussel: Politeia.
- Ministerie van de Vlaamse Gemeenschap (2001). *Vlaams Jeugdwerkbeleidsplan*. Brussel: Afdeling Jeugd en Sport.
- Packham, C. (2008). The Role of Youth and Community Work Training in Relation to Volunteers. *Youth & Policy*, 97-98: 105-117.
- Robertson, S. (2008). Changing Patterns in Recruiting Youth Workers. *Youth & Policy*, 97-98: 91-104.
- Schuyt, C.J.M. (1991). *Op zoek naar het hart van de verzorgingsstaat*. Leiden: Stenfert Kroese.
- Tinnemans, W. (1982). De vrijwilliger: beter voor de mensheid. *Jeugdwerk Nu*, 14(1): 4-5.
- Vandenhoeck, E. (1995). Over vrijwilligers en vrijwilligersbeleid in het jeugdwereldzorgswerk met maatschappelijk achtergestelde groepen. *Nieuws uit de Marge*, 9(1), 22-24.
- Verschelden, G. & Vanthuyne, T. (2007). Vrijwilligerswerk en participatie aan het verenigingsleven binnenstebuiten. *Sociale Interventie*, 16(4), 21-30.
- Verschelden, G. (2010). Vrijwilligerswerk en maatschappelijke stages als forum voor samenlevingsopbouw. In: Hambach, E., Hustinx, L. & Redig, G. (red.). *Chinese vrijwilligers? Over de driehoeksverhouding tussen vrijwilligerswerk, activering en arbeidsmarkt* (pp. 125-141). Brussel: Politeia & Steunpunt Vrijwilligerswerk.
- Vettenburg, N. (2011). Jongeren, maatschappelijke kwetsbaarheid en emancipatorisch jeugdwerk. In: Coussée, F. en Mathijssen, C. (red.) (2011). *Uit de marge van het jeugdbeleid. Werken met maatschappelijk kwetsbare jeugd* (pp. 25-37). Leuven: Acco.